ALGEMEEN VERSLAG

VAN DEN STAAT

VAN HET

MIDDELBAAR EN LAGER ONDERWIJS

VOOR

EUROPEANEN EN MET DEZEN GELIJKGESTELDEN

IN

NEDERLANDSCH-INDIË

OVER

1874.

Zamengesteld uit de verslagen van het Collegie van Curatoren van het Gymnasium Willem III en van de Inspecteurs van het lager onderwijs in Nederlandsch-Indie.

BATAVIA. — LANDSDRUKKERIJ. — 1876.

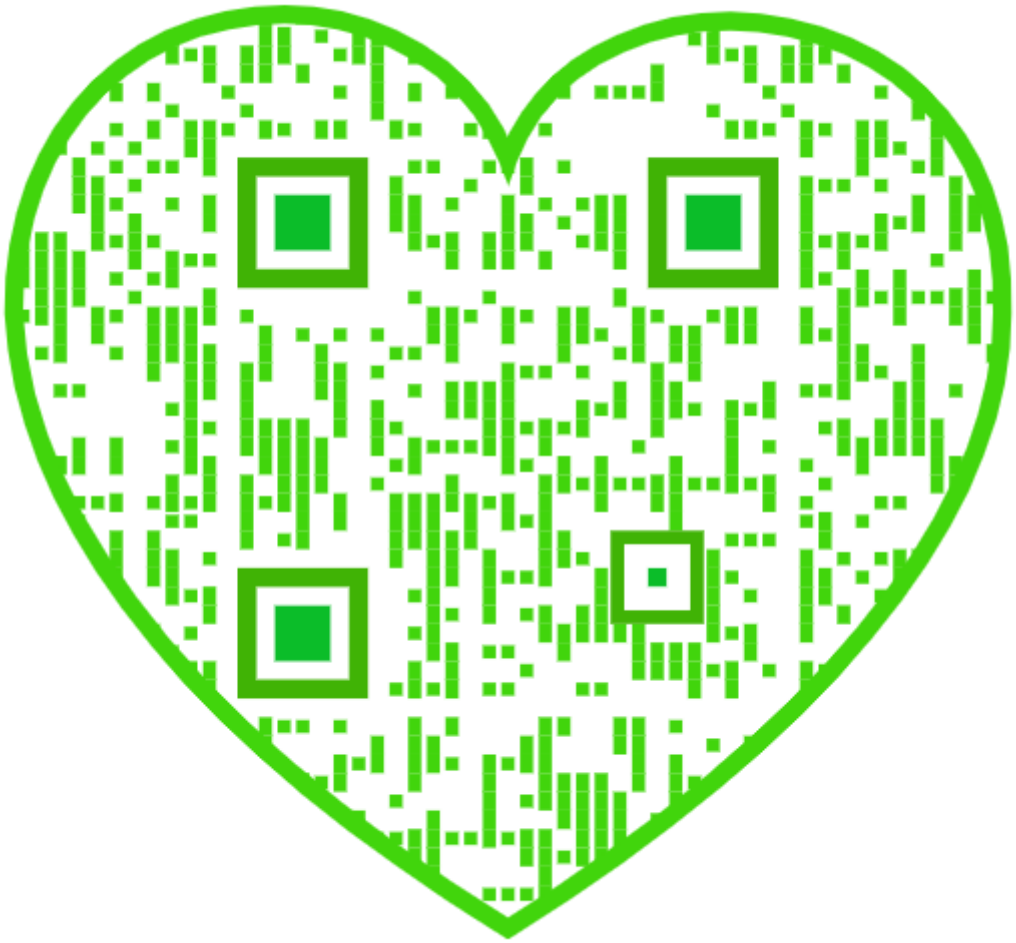

INHOUD.

A. MIDDELBAAR ONDERWIJS.

GYMNASIUM WILLEM III.

Bladz.

Algemeen overzigt 1
Collegie van Curatoren 1
Personeel 2
Leerlingen 4
Onderwijs en opvoeding 10
Bezoek van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal en Mevrouw Loudon, Krooningsjubilé des Konings . . 11
Bibliotheek en verzamelingen 12
Huishouding en Financiën 14
Beurs, gevormd uit de gift van den 1sten Koning van Siam 15

B. LAGER ONDERWIJS VOOR EUROPEANEN EN MET DEZEN GELIJKGESTELDEN.

§ I. *Organisatie. Algemeene bijzonderheden* . . . 16
§ II. *Toezigt op het onderwijs* 20
§ III. *Acten van bekwaamheid tot het geven van onderwijs.* 21
§ IV. *Getal en aard der scholen* 23

Bladz.

§ V. *Omvang en toestand van het onderwijs* . . . 28
Lezen 29
Schrijven 30
Rekenen 30
Vormleer 31
Nederlandsche taal 31
Aardrijkskunde 32
Geschiedenis 33
Kennis der natuur 33
Zingen 34
Beginselen der kennis van de levende talen . . 34
Teekenen 35
Gymnastiek 35
Handwerken voor meisjes 36
§ VI. *Onderwijzend personeel* 36
Onderwijzers 38
Onderwijzeressen 38
§ VII. *Getal en aard der leerlingen* 53
§ VIII. *Onderwijzerswoningen, schoollocalen, schoolmeubelen en leermiddelen* 55
§ IX. *Kosten van het openbaar lager onderwijs* . . . 56

A. MIDDELBAAR ONDERWIJS.

GYMNASIUM WILLEM III.

VERSLAG VAN 1 JANUARIJ TOT ULTIMO DECEMBER 1874.

Ook in het jaar 1874 beantwoordde het Gymnasium Willem III ten volle aan het doel der stichting.

Collegie van curatoren.

De vacature, blijkens het voorgaand verslag door de aftreding van den curator *M. T. Reiche* ontstaan, werd aangevuld door de benoeming tot curator van den heer *B. E. J. H. Becking*, kolonel, chef over de Geneeskundige Dienst in *Nederlandsch-Indie*.

Aan het collegie ontvielen drie leden, de heeren Jhr.

W. H. F. H. van Raders, die naar Nederland vertrok, Mr. *J. van Gennep*, die in het vooruitzigt van binnen kort in *Indie* te zullen terug zijn, bij zijn vertrek naar *Nederland* in 1873 geen verzoek om ontslag had ingediend, doch later, ten gevolge van verandering in zijne plannen, ontslag aanvroeg, en *E. Heijning* die zijn verlangen had te kennen gegeven, om als curator af te treden.

In hunne plaats werden benoemd de heeren Dr. *C. L. Vlaanderen*, chef van het Mineralogisch-scheikundig laboratorium, Mr. *J. Sibenius Trip*, raadsheer in het Hoog-Geregtshof van *Nederlandsch-Indie*, en *W. Suermondt W^zn.*, hoofdagent van de Internationale Crediet- en Handelsvereeniging »Rotterdam" te *Batavia*.

De secretaris van het collegie, de heer Mr. *W. Stortenbeker Jr.*, zag zich in het midden des jaars verpligt, voor eenigen tijd zijne betrekking neder te leggen; in de waarneming werd voorzien door de tijdelijke opdragt van het secretariaat aan den referendaris ter Algemeene Secretarie *J. H. Pannekoek*.

Personeel.

De leeraar in de wis- en natuurkunde *H. M. D. van Riemsdijk* vertrok in het begin des jaars met een tweejarig verlof naar *Nederland* tot herstel van gezondheid.

In afwachting dat een geschikt vervanger voor hem uit *Nederland* zou worden gezonden, werd als maatregel van voorloopige voorziening de apotheker-majoor van het Indisch leger *F. Hekmeijer* belast met het geven van een gedeelte der lessen, welke aan den leeraar *Van Riemsdijk* waren opgedragen geweest.

Onder ultimo December was deze tijdelijke maatregel nog in werking.

De overige lessen werden verdeeld tusschen den directeur en de leeraars *Hardeman* en *Inklaar*.

Aan den onderwijzer in de behandeling van wapens *C. A. Valk* werd wegens vertrek een eervol ontslag als zoodanig verleend.

De daardoor opengevallen lessen werden verdeeld tusschen den leeraar in de gymnastiek *M. G. F. Bajetto* en den sergeant-majoor *J. J. Berg*.

Ter vervanging van den leeraar in de beginselen der Fransche, Engelsche en Duitsche talen *H. Meijll*, die in het begin van November een tweejarig verlof naar *Nederland* tot herstel van gezondheid bekwam, werd benoemd de heer *M. J. H. ter Linden*, particulier onderwijzer te *Pandeglang*.

De afdeeling: Indische taal-, land- en volkenkunde leed een gevoelig verlies door het plotseling overlijden van den heer *T. A. F. van der Valk*, leeraar in de Maleische en Javaansche talen, die sedert de opening dezer afdeeling daarvan een steun en sieraad was geweest.

De talrijke pogingen aangewend om een geschikt vervanger van den heer *Van der Valk* aan de inrigting te verbinden, waren op het einde des jaars nog niet met een gunstigen uitslag bekroond.

Het onderwijs kon intusschen voortgang hebben, daar dit tijdelijk werd opgedragen aan den heer Dr. *J. J. van Limburg Brouwer*, adjunct-inspecteur van het Inlandsch onderwijs.

Behalve op deze mutatiën, valt te wijzen op herhaalde kortere of langere absentiën van directeur en leeraars, ten gevolge van binnenlandsche verloven tot herstel van gezondheid.

In de maand December werd het beheer der inrigting bij

afwezigheid van den directeur tijdelijk gevoerd door den leeraar in de wis- en natuurkunde *H. J. Hardeman.*

Leerlingen.

Op 1 Januarij 1874 telde blijkens het vorig verslag de hoogere burgerschool in hare verschillende klassen het volgend aantal leerlingen:

1e	studiejaar	45	leerlingen
2e	»	44	»
3e	»	18	»
4e	»	16	»
5e	»	9	»

Totaal 132 leerlingen.

Van deze waren 76 van *Batavia* en 56 van elders.

Het aantal internen bedroeg op dat tijdstip 65.

Alle leerlingen der hoogere burgerschool volgden al de lessen, die in hunne respectieve klassen gegeven werden.

Van 1 Januarij tot 1 October werd hun getal verminderd met 25, waarvan 3 uit het 1e, 8 uit het 2e, 2 uit het 3e, 3 uit het 4e en 9 uit het 5e studiejaar.

Van deze 25 leerlingen zijn:

overleden	1
vertrokken naar *Nederland*	4
geplaatst op eene landelijke onderneming	3
» in den handel	2
» ter zee	1
» op Gouvernements bureaux	5
terwijl een voldoend eindexamen aflegden in Aug. 1874	9

Daarentegen werd in dat tijdsverloop na voldoend examen tot de 2e klasse toegelaten 1

Aan het eind van den cursus 1873-1874 bedroeg dus het aantal leerlingen der hoogere burgerschool 108,

Van de 117 leerlingen, die de vier laagste klassen op 1 Augustus telden, namen 109 aan de overgangsexamens deel.

Bevorderd werden 94 en wel van de

44	leerlingen	1e	studiejaar	tot 't	2e	 38
40	»	2e	»	» »	3e	 32
17	»	3e	»	» »	4e	 11
16	»	4e	»	» »	5e	 13

Voor het openbaar toelatingsexamen, dat op 28 September en volgende dagen plaats had, meldden zich aan 89 kandidaten, waarvan 1 voor het 3e, 7 voor het 2e en 81 voor het 1e studiejaar. Drie kandidaten voor de laagste klasse trokken zich vóór het examen terug. Van de overigen werden toegelaten:

7 tot het 2e en
43 » » 1e studiejaar.

In het begin der maand October werd bovendien nog, na voldoend examen, toegelaten tot de laagste klasse: Raden Mas *Soenarijo*, zoon van Pangeran *Ario Gondosiwojo* en kleinzoon van Pangeran *Adipati Ario Mangkoe Negoro*.

Het aantal van 108 oud-leerlingen werd dus op 1 October vermeerderd met 51 nieuwe leerlingen, zoodat het totaal aantal leerlingen geklommen was tot 159.

Een van dezen verzocht toehoorder te worden.

Door de toelating zonder examen van nog een leerling voor enkele lessen, als toehoorder, steeg het aantal leerlingen tot 160, waarvan 158 voor alle en 2 voor enkele lessen.

Bij de opening der lessen op 4 October waren deze op de volgende wijze over de verschillende klassen verdeeld:

1e	studiejaar	49 leerlingen
2e	»	52 »
3e	»	34 »
4e	»	10 »
5e	»	13 »
Toehoorders		2 »

Totaal 160 leerlingen.

Gedurende het eerste trimester van het schooljaar 1874/1875 werd dit aantal verminderd door het vertrek van 7 leerlingen voor alle en 1 leerling voor enkele lessen.

Van deze werden:

2 geplaatst op een landelijke onderneming;
2 » in den handel;
1 » bij de Engelsche telegraafmaatschappij;
1 » op een der Gouvernements bureaux;

terwijl 1 naar *Nederland* vertrok en 1 tijdelijk wegens ziekte afgeschreven werd.

Op 1 Januarij 1875 zijn dus de leerlingen der hoogere burgerschool op de volgende wijze over de verschillende klassen verdeeld:

1e	studiejaar	48;
2e	»	49;
3e	»	32;
4e	»	9;
5e	»	13;
Toehoorder		1.

Totaal 152 leerlingen.

De volgende tabel geeft een overzigt van de mutatien in het aantal der leerlingen van 1 Januarij 1874 tot 1 Januarij 1875.

Leerlingen.	1 Januarij 1874.	1 Februarij "	1 Maart "	1 April "	1 Mei "	1 Junij "	1 Julij "	1 Augustus "	1 September "	Namen deel aan de overgangsexamens.	Namen geen deel aan deze examens.	Werden bevorderd.	Niet bevorderd.	Verlieten de inrigting op 30 September.	Oud-leerl. op 1 Oct.	Kandidaten voor het toelatings-examen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Legden eind-examen af.	De cursus op 1October 1874 geopend met:	1 November "	1 December "	1 Januarij 1875.	Aanmerkingen.
1e studiejaar	45	45	45	44	44	44	44	44	44	44	—	38	6	2	5	81	44	44	—	49	49	49	48	
2e "	44	44	44	42	43	42	40	40	40	38	2	32	8	3	45	7	7	1	—	52	52	51	49	
3e "	48	18	18	17	17	17	17	17	17	14	3	11	6	1	34	1	—	1	—	34	34	32	32	
4e "	16	16	16	16	16	16	16	16	16	13	3	13	3	3	10	—	—	—	—	10	10	10	9	
5e "	9	9	9	9	9	9	8	8	8	—	8	—	—	8	13	—	—	—	9	13	13	13	13	
Toehoorders .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	2	2	2	1	
Totaal	132	132	132	128	129	128	125	125	125	109	16	94	23	17	108	89	52	46	9	160	160	157	152	
Internen . . .	63	63	64	62	61	61	59	59	59											80	80	79	76	
Externen . . .	69	69	68	66	68	67	66	66	66											80	80	78	76	
Van Batavia .	76	76	76	74	74	73	72	72	72											93	93	92	88	
Van elders . .	56	56	56	54	55	55	53	53	53											67	67	65	64	
Intern. v. Batavia	21	21	22	21	19	19	18	18	18											21	21	21	19	

Uit deze tabel blijkt, dat de verhouding tusschen het aantal internen en dat der externen ongeveer dezelfde gebleven is, en dat in het aantal internen, dat te *Batavia* te huis behoort, geen noemenswaardige verandering heeft plaats gehad.

Het $^3/_4$ gedeelte der internen behoort elders te huis.

Het aantal leerlingen der afdeelingen Taal-, Land- en Volkenkunde van *Nederlandsch-Indie* bedroeg op 1 Januarij 1874, blijkens het vorig verslag, 11.

Gedurende het 1e kwartaal van het jaar 1874 bleef dit aantal onveranderd, doch op 1 April en 1 Mei lieten zich 1 leerling, die reeds in *Nederland* de lessen aan de Delftsche instelling bijgewoond had, en een ander, die reeds in Gouvernements dienst werkzaam was, voor de lessen dezer afdeeling inschrijven.

Nadat op 1 Maart een van hen was afgeschreven, verlieten op 1 Julij deze afdeeling der inrigting 10 kweekelingen, waarvan:

1 naar *Nederland* vertrok;

5 om hunne studien zelfstandig voort te zetten, en

4 met het doel om op 1 October terug te keeren.

De 2 overblijvenden, met wie de cursus tot de groote vacantie werd voortgezet, verlieten op 1 October, na voldoend afgelegd groot ambtenaars-examen, insgelijks de afdeeling.

De 4 op 1 Julij tijdelijk afgeschrevenen keerden op 1 October terug; bovendien lieten zich inschrijven 2 Gouvernements ambtenaren en 1 oud-leerling der hoogere burgerschool, die in Augustus 1874 het eindexamen dier school had afgelegd, zoodat de cursus 1874—1875 begon met 7 leerlingen.

In den loop van het 1e trimester van dit schooljaar werd dit aantal nog vermeerderd met 3 oud-leerlingen der hoogere

burgerschool, die in September 1874 het eindexamen hadden afgelegd.

Twee leerlingen lieten zich echter tegen het einde van het jaar afschrijven; daarentegen keerde een oud-leerling dezer afdeeling terug.

Op 1 Januarij 1875 bedroeg dus het aantal leerlingen dezer afdeeling 9.

De mutatien blijken nader uit het volgende overzigt:

van	1	Januarij	1874	tot	1	Maart	11 leerlingen;
»	1	Maart	»	»	1	April	10 »
»	1	April	»	»	1	Mei	11 »
»	1	Mei	»	»	1	Julij	12 »
»	1	Julij	»	»	1	October	2 »
»	1	October	»	»	1	November	7 »
»	1	November	»	»	1	Jan. 1875	10 »
					1	Januarij 1875	9 »

De algemeene gezondheidstoestand der leerlingen kon gedurende het geheele jaar zeer goed genoemd worden.

Op de hoogere burgerschool liep het schoolverzuim over de verschillende maanden zeer uiteen. Ligte ongesteldheden waren meestal van dat verzuim de oorzaak.

Het schoolverzuim bedroeg in 1873, in 1874:

in Januarij	5.5	7.6 perc.
» Februarij	6.	5.8 »
» Maart	4.5	2.6 »
» April	5.8	4.7 »
» Mei	5.6	5.8 »
» Junij	6.4	4.8 »
» Julij	1.7	2.7 »
» October	3.7	4.7 »
» November	8.5	2.6 »

in December	10.7	2.7	perc.
of gemiddeld in	1873:	4.9	»
id.	» 1874:	3.5	»

Besmettelijke ziekten kwamen onder de interne leerlingen niet voor.

Een veel belovend leerling der 2e klasse *J. H. Beijer* werd kort na zijne bevordering tot het 3e studiejaar, terwijl hij met vacantie bij zijne ouders te *Batavia* vertoefde, het slagtoffer van de cholera.

Onderwijs en opvoeding.

Het gedrag van de leerlingen der hoogere burgerschool gaf geen reden tot ontevredenheid; slechts zeldzaam behoefden straffen opgelegd te worden.

In de gevallen, waarin dit noodig bleek, werden zij opgelegd voor ondergeschikte feiten, die op elke school voorkomen.

Het grootste gedeelte van de leerlingen dezer afdeeling legde zich met ijver en inspanning op hunne studien toe. Dat ook de vorderingen dezer leerlingen daarmede in overeenstemming waren, niettegenstaande het herhaald ontbreken van leeraren, blijkt uit hetgeen boven is medegedeeld omtrent den uitslag der overgangs-examens.

Ruim 80 percent van de leerlingen der vier laagste klassen kon tot hoogere klassen bevorderd worden; een resultaat dat zeldzaam gunstig mag genoemd worden.

In Augustus en September 1874 werd het eindexamen van de hoogere burgerschool voor de vierde maal afgenomen. Negen leerlingen van de vijfde klasse namen daaraan deel. Aan allen werd het verlangde diploma uitgereikt. Deze leer-

lingen zijn gerangschikt naar de volgorde van het totaal aantal verkregen punten:

J. L. B. Heijligers, *F. A. Heckler*, *W. C. E. Pinège*, *H. W. Hoeke*, *W. J. H. Suermondt*. *J. Ch. van Es*, *D. F. W. Pietermaat*, *B. J. van der Weide* en *J. L. van Gennep*.

Aan het in September van dit jaar gehouden groot-ambtenaarsexamen namen zes leerlingen der afdeeling *B*, die gedurende korteren of langeren tijd de lessen gevolgd hadden, deel. Slechts twee van hen mogten slagen.

Deze zijn: *J. R. Abegg* en *J. P. O. Zwager*, beiden oud-leerlingen der hoogere burgerschool.

Van 1867—1874 hebben 41 leerlingen der hoogere burgerschool het gedeelte *A* van het groot-ambtenaarsexamen en 21 het eindexamen eener hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus met goed gevolg afgelegd.

Van 1868—1874 werd het gedeelte *B* van het groot-ambtenaarsexamen met goed gevolg afgelegd door 37 leerlingen der afdeeling »Taal-, Land- en Volkenkunde van *Nederlandsch-Indië*".

Bezoek van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal en Mevrouw Loudon; Krooningsjubilé des Konings.

De verjaardag van den Koninklijken stichter dezer instelling werd ook ditmaal met een druk bezocht en zeer geanimeerd feest gevierd.

Alle tot hiertoe op de inrigting gegevene feesten werden echter in de schaduw gesteld door de feestviering op de inrigting van het 25jarig Krooningsjubilé des Konings.

In de ruime zalen der inrigting en der directeurswoning, zoowel als in den tuin, waren meer dan 2500 gasten bijeen.

Zijne Excellentie de Gouverneur-Generaal met familie vereerde dit feest met Zijne tegenwoordigheid.

Bibliotheek en verzamelingen.

Door aankoop en geschenken van de Regering als ook van partikulieren, werd de bibliotheek in den loop van dit jaar zeer uitgebreid.

Die der hoogere burgerschool bestaat uit 2 gedeelten, een voor wetenschappelijke werken en een voor uitspanningslectuur Van het eerste gedeelte is een der leeraren bibliothekaris, van het andere een der opvoeders. Op 1 October 1874 bevatte het eerste gedeelte 627, het tweede gedeelte 254 nummers. De bibliotheek der afdeeling Taal-, Land- en Volkenkunde van *Nederlandsch-Indie*, waarvan bibliothekaris is een van de leeraren dezer afdeeling, bevatte op dienzelfden datum 206 nummers.

De geheele bibliotheek telde dus op dien datum 1067 nummers, dat is 148 nummers meer dan op 1 October 1873.

Een aanwinst van niet minder dan 52 nummers is een gevolg van het Gouvernements besluit, dd. 13 Augustus 1874, no. 18, waarbij eenige boekwerken, in gebruik geweest bij wijlen den heer *von de Wall*, voor zoover zij reeds in de bibliotheek van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen voorkwamen, afgestaan werden aan de bibliotheek van het Gymnasium *Willem III.*

Van 1 October 1874 tot 1 Januarij 1875 steeg het totaal aantal nummers der bibliotheek tot 1143.

Veertig nummers en een partij brochures over Indische aangelegenheden werden aan de inrigting ten geschenke gegeven

door den heer *G. F. de Bruijn Kops*, lid van het collegie van curatoren.

In de programma's van de lessen in het schooljaar 1874—1875 aan de 2 afdeelingen der inrigting te geven, zijn de titels van de werken, die in den loop van het schooljaar 1873—1874 zijn bijgekomen, vermeld.

De catalogus der geheele bibliotheek is afgedrukt in October 1872.

Aan het voornemen om in 1874 het eerste supplement op dien catalogus ter perse te leggen, is geen gevolg gegeven, doch zal dit in 1875 geschieden.

De toestand van de verzamelingen der inrigting mag zeer voldoende genoemd worden.

Het physisch kabinet is gereed en van al het noodige voorzien. De catalogus van de aanwezige instrumenten is in den loop van het jaar 1874 afgedrukt. Die der mineralogische en geologische en anatomische verzameling kwam reeds in 1873 gereed. Die der zoölogische verzameling is nog in bewerking.

Voor het onderwijs in de scheikunde zijn de noodige hulpmiddelen aanwezig.

Ook de hulpmiddelen voor het onderwijs in het teekenen kunnen thans zeer voldoende genoemd worden. Het ontbreken van geschikte teekenzalen en daardoor ook gebrek aan de noodige ruimte, heeft tot hiertoe verhinderd aan dit vak van onderwijs de uitbreiding te geven, die het verdient.

Van de uitbreiding van de verzameling voor het onderwijs in de technologie en warenkennis is melding gemaakt in het programma der lessen aan de hoogere burgerschool, cursus 1874—1875.

De botanische tuin werd in het begin van 1874 door de

zorg van den directeur van 's Lands plantentuin van de noodige planten voorzien.

Het grootste gedeelte daarvan kwam goed op.

Aan het eind van het jaar werd door den assistent-hortulanus, die elk kwartaal den tuin komt bezoeken, bijgeplant wat in den loop van het jaar gestorven was. Op het harden der paden en het bemetselen der kommen voor waterplanten na, is de tuin thans gereed.

In den loop van het jaar heeft hij reeds belangrijke diensten bewezen bij het onderwijs in de plantkunde. Een beschrijvende catalogus van de aanwezige planten, waarin tegelijk de plaats in den tuin aangewezen wordt, waar elke plant is te vinden, is in bewerking en zal waarschijnlijk in 1875 ter perse gelegd kunnen worden.

Huishouding en Financien.

De leveranciers voldeden aan hunne verpligtingen. De voeding der leerlingen was voldoende.

Door eene openbare aanbesteding van meubilair op 6 Junij 1874 kwam de inrigting in het bezit van een voldoend aantal schoolbanken, model *Kunze*, om al de oude ondoelmatige banken door nieuwe te vervangen. Het meubilair der inrigting verkeert thans voor het grootste gedeelte in een uitmuntenden toestand.

In 1874 bedroegen de ontvangsten aan kost- en schoolgelden de som van *f* 51115.— (*een en vijftig duizend een honderd vijftien gulden*) en de uitgaven de som van *f* 194921.— (*een honderd vier en negentig duizend negen honderd een en twintig gulden*), zoodat de inrigting den lande kostte de som van *f* 143806 (*een honderd drie en veertig duizend acht honderd en zes gulden*) tegen *f* 122725.— in 1873.

Beurs, gevormd uit de gift van den 1en Koning van Siam.

De voor het genot der beurs aangewezen leerling verliet de afdeeling »Hoogere Burgerschool", na met goed gevolg het eindexamen te hebben afgelegd.

Daar hij zijne studien voor ambtenaar aan de afdeeling »Indische taal- land-, en volkenkunde" wenschte voort te zetten, is, om dezelfde redenen die er toe geleid hadden, hem *in der tijd* het genot der beurs toe te kennen, die gunst, die anders een halve maatregel zoude zijn gebleven, voor den tijd van twee jaren bestendigd.

B. LAGER ONDERWIJS

VOOR

EUROPEANEN EN MET HEN GELIJKGESTELDEN.

§ I. Organisatie.

Gedurende 1874 hadden geene ingrijpende veranderingen plaats in de organisatie van het openbaar lager onderwijs.

De eenigste gewigtige maatregel, waarvan de gevolgen van belangrijken invloed op het onderwijs kunnen zijn, is de bij het Gouvernements besluit van 17 Februarij 1874, n°. 18, aan den directeur van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid verleende magtiging om hulponderwijzeressen aan de openbare lagere scholen in dienst te stellen, op gelijke voorwaarden als voor de hulponderwijzers der 3e klasse is bepaald, doch onder de bepaling dat zij, alvorens définitief tot hulponderwijzeres te worden benoemd, eerst een jaar op de proef werkzaam zullen zijn.

Het eerste gevolg van dezen maatregel was, dat in den loop van het jaar vier hulponderwijzeressen voorloopig werden

aangesteld, waarvan zich echter twee, na korten tijd werkzaam te zijn geweest, terugtrokken, zoodat op het einde van het jaar nog twee hulponderwijzeressen in dienst waren, als : een aan de 2e lagere school te *Batavia* en een aan de openbare lagere school te *Pasoeroean*.

Het gebrek aan onderwijzend personeel maakte het nemen van den maatregel noodzakelijk, om daar, waar het gemis aan een voldoend aantal onderwijzers de geregelde gang van het onderwijs ernstig mogt bedreigen, de verdeeling van de schooluren zoodanig te regelen, dat de laagste klasse (gewoonlijk de helft der leerlingen eener school) onderwijs ontvangt van zeven tot half tien of van acht tot half elf — en de twee overige klassen van tien tot een of van elf tot twee uur.

Bij het besluit van 19 November 1874, n°. 12, werd door de Regering daartoe magtiging verleend.

Door de tijdige aankomst van eenige onderwijzers uit *Nederland* is slechts voor drie scholen in de 2e inspectieafdeeling van die magtiging behoeven te worden gebruik gemaakt en het laat zich aanzien, dat door de ruimere toevloeijing van onderwijzers uit *Nederland*, die maatregel niet verder zal behoeven te worden toegepast.

Bij het Gouvernements besluit van 30 Maart 1874 (Staatsblad n°. 96) is artikel 40 van het reglement op het lager onderwijs voor Europeanen (Staatsblad 1868, n°. 81) zoodanig gewijzigd, dat de plaatselijke schoolkommissiën ook uit meer dan zeven leden kunnen bestaan daar, waar plaatselijke omstandigheden dit vorderen en mogelijk maken.

Bij Gouvernements besluit van 31 December 1874, n°. 35 (Staatsblad 1874, n°. 308) is artikel 28 van het reglement van orde, tucht en beheer voor de openbare lagere scholen (Staatsblad 1873, n°. 65) gewijzigd, als volgt :

Op plaatsen waar meer dan een openbare lagere school aanwezig is, zijn de eerste scholen slechts voor betalende leerlingen toegankelijk.

De eerste scholen op eene plaats worden onderscheiden door de benaming van:

Eerste school *A*;

Eerste school *B*, enz.

Het reglement van orde, tucht en beheer, opgenomen in Staatsblad 1873, n°. 65, werkte gunstig en voldeed aan veler wensch.

Met het in 1873 vastgestelde leerplan, waarvan in het vorig verslag is melding gemaakt, waren de onderwijzers algemeen ingenomen en zelfs op bijzondere scholen vond dat plan waardering.

Het bewaarschool-onderwijs bleef hoogst onbeduidend.

In het aantal bewaarscholen te *Batavia* en te *Samarang* kwam geen verandering.

De, blijkens het vorig verslag, op den 5den Januarij 1874 te *Soerabaja* geopende bewaarschool van Mevrouw de weduwe *Kamsma* werd in Augustus daaraanvolgende weder gesloten, terwijl die, verbonden aan de meisjesschool van Mevrouw *Wijsman* te *Pasoeroean*, op ultimo December nog slechts 4 kinderen telde.

Door de vrijmetselaarsloge »La constante et fidèle" te *Samarang* wordt de oprigting van bewaarscholen aldaar voorbereid, terwijl zij het schoolgaan van kinderen van behoeftige ouders bevorderlijk is door uitkeeringen uit een school-kleêrenfonds op aanwijzing van den betrokken hoofdonderwijzer aan hen, die daaraan behoefte hebben.

Op verschillende plaatsen openbaarde zich op nieuw belang-

stelling in het onderwijs door de oprigting van school- of kinderbibliotheken, waarvan door de leerlingen, onder toezigt van de hoofdonderwijzers, een gretig en goed gebruik werd gemaakt.

Behalve de in het vorig verslag genoemde, ontstonden er schoolbibliotheken te *Djokdjokarta*, *Pekalongan*, *Toeban*, *Pati*, *Makassar* en *Ternate*, of waren de daarvoor benoodigde gelden reeds bijeengebragt.

De tweejarige cursus der normaalschool voor hulponderwijzers te *Batavia*, aangevangen den 1sten November 1872, werd tot het begin der groote vacantie op 1 Augustus 1874 door de meeste onderwijzers geregeld voortgezet.

Aangezien het, wegens het groot gebrek aan onderwijzers, niet mogelijk was de in het examen voor hoofdonderwijzer geslaagde leerlingen door andere te vervangen, terwijl bovendien gebleken was, dat voor de niet geslaagden een algemeene herhaling zeer nuttig moest worden geacht, werd, ingevolge aanschrijving van den Directeur van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid, bij de hervatting der lessen op 15 September overgegaan tot het houden van een éénjarigen herhalingscursus.

Den 1en Januarij 1874 waren ingeschreven: voor alle vakken 13, voor een of meer vakken 9 leerlingen.

Hiervan werden in den loop van het jaar afgeschreven 9 leerlingen, als: zeven wegens het verkrijgen der acte van hoofdonderwijzer; een wegens overplaatsing en een wegens het voortdurend verzuimen van alle lessen.

Daarentegen werd een leerling voor alle lessen toegelaten, zoodat op ultimo December 14 leerlingen waren ingeschreven.

Wegens ziekte van de onderwijzers konden de lessen in een viertal vakken niet geregeld gegeven worden.

Door sommige leerlingen werden de lessen geregeld en met

belangstelling bijgewoond; eenige namen er geen deel aan of volgden ze zeer ongeregeld.

De gewone inspecteurs-vergaderingen hadden plaats in de maand Augustus en werden ten deele door den Directeur van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid voorgezeten.

§ II. Toezigt op het onderwijs.

De inspecteur in de 3e afdeeling *H. Veuger Kuiper*, aan wien een tweejarig verlof naar *Nederland* wegens ziekte werd verleend, werd als zoodanig vervangen door den hoofdonderwijzer aan de 1e openbare lagere school te *Soerakarta W. van der Lee.*

In den loop van 1874 werden de scholen, zoowel openbare als bijzondere eenmaal door de inspecteurs bezocht.

De scholen ter *Westkust van Sumatra* werden tweemalen en die op de drie hoofdplaatsen van *Java* meermalen geinspecteerd.

De bij het schoolbezoek gemaakte aan- en opmerkingen werden als naar gewoonte aan de betrokken schoolkommissien en onderwijzers medegedeeld.

Niet altijd echter vonden die opmerkingen eene gewenschte behartiging.

Sommige onderwijzers schenen niet bij magte om van een aangenomen sleur af te wijken of kracht genoeg te bezitten om tegen ingeslopen misbruiken te strijden.

Ofschoon enkele schoolkommissien of hare leden veel belangstelling in het aan haar toezigt toevertrouwd onderwijs betoonden, liet bij menige kommissie de behartiging der belangen der school te wenschen over.

De vele mutatien onder de leden der schoolkommissien

konden niet anders dan een ongunstigen invloed op het plaatselijk schooltoezigt hebben en vele schoolkommissien zouden dit als verschoonende omstandigheid kunnen doen gelden.

§ III. Acten van bekwaamheid tot het geven van onderwijs.

In 1874 werden te *Batavia*, *Samarang* en *Soerabaja* tweemalen en te *Soerakarta*, *Padang*, *Fort de Kock*, *Makassar*, *Menado* en *Banda* eenmaal examen gehouden, ter verkrijging eener acte van bekwaamheid tot het geven van onderwijs.

Voor de te *Soerakarta* voor de tweede maal aangeboden gelegenheid tot het afleggen van examen, was geen kandidaat opgekomen.

Voor *Amboina* moesten de examens worden uitgesteld tot Januarij 1875.

De volgende tabel La. A. wijst de uitkomsten der gehouden examens aan.

Daaruit blijkt, dat 21 personen de verlangde acte hebben behaald, terwijl 20 zijn afgewezen.

In 1873 bedroegen die cijfers respectivelijk 12 en 9.

La. A.

SOORT DER ACTEN VAN BEKWAAMHEID.	Batavia.		Samarang.		Soerabaja.		Soerakarta.		Padang.		Fort de Kock.		Makassar.		Amboina.		Menado.		Banda.		Totaal.		*Aanmerkingen.*
	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	
I. Hoofdonderwijzers	7	10	..	1	..	..	..	..	..	1	..	..	..	1	..	..	..	..	..	..	7	(1) 13	De te *Amboina* te houden examens moesten tot Januarij 1875 worden uitgesteld.
II. Hoofdonderwijzeressen	..	1	..	..	..	1	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	2	
III. Hulponderwijzers	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	
IV. Hulponderwijzeressen	..	..	..	1	1	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	1	..	2	1	Drie kandidaten voor de acte van hoofdonderwijzer en een voor de acte van hulponderwijzeres trokken zich terug, terwijl het examen van een kandidaat voor de acte van hoofdonderwijzer op den 2en dag werd gestaakt.
V. Huisonderwijzers	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	
VI. Huisonderwijzeressen	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	
VII. Onderwijzers in de: Fransche taal	1	..	..	..	..	1	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	1	1	
VII. Onderwijzers in de: Engelsche taal	..	..	..	1	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	1	
VII. Onderwijzers in de: Hoogduitsche taal	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	
VII. Onderwijzers in de: Wiskunde	..	..	..	..	..	1	1	..	..	..	..	..	..	..	..	..	1	..	..	..	(2) 2	1	
VII. Onderwijzers in de: Landbouwkunde	..	..	..	..	..	..	1	1	..	..	2	..	..	..	..	..	2	..	..	..	5	1	
VII. Onderwijzers in de: Gymnastiek	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	
VII. Onderwijzers in de: het teekenen	1	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	1	..	
VIII. Onderwijzeressen in de: Fransche taal	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	
VIII. Onderwijzeressen in de: Engelsche taal	1	..	1	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	2	..	
VIII. Onderwijzeressen in de: Hoogduitsche taal	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	
VIII. Onderwijzeressen in de: het teekenen	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	
VIII. Onderwijzeressen in de: het rekenen	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	
VIII. Onderwijzeressen in de: Handwerken	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	1	..	1	..	
Totaal in 1874	10	11	1	3	1	3	2	1	..	1	2	..	..	1	..	..	3	..	2	..	21	20	(1) De te *Amboina* gehouden examens moesten tot Januarij 1875 worden uitgesteld. Drie kandidaten voor de acte van hoofdonderwijzer en een voor de acte van hulponderwijzeres trokken zich terug, terwijl het examen van een kandidaat voor de acte van hoofdonderwijzer op den 2en dag werd gestaakt.
» » 1873	7	5	2	3	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	3	1	..	..	..	..	(3) 12	(3) 9	
Vermeerdering	3	6	..	..	1	3	2	1	..	1	2	..	..	1	..	..	3	..	2	..	9	11	
Vermindering	..	..	1	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	3	1	..	..	..	..	..	..	

(1) In het koloniaal verslag abusievelijk opgegeven 14. Onder dit cijfer was begrepen 1 kandidaat, die wegens ziekte niet verschenen is en dus niet kan worden beschouwd als niet geslaagd.

(2) In het koloniaal verslag is het cijfer 1 opgegeven, daar bij de opmaking van dat verslag omtrent één kandidaat (die van *Menado*) nog geen beslissing was genomen.

(3) Volgens het koloniaal verslag bedroegen deze totalen respectievelijk 9 en 8. Bij de opmaking van het verslag over 1873 waren echter de uitkomsten van de te *Amboina* gehouden examens nog niet bekend.

§ IV. Getal en aard der scholen.

De hierachter volgende tabel la. B toont het aantal en den aard der onder ultimo 1874 bestaande scholen aan, vergeleken met die onder ultimo 1873 aanwezig.

Het aantal openbare scholen was met 2 vermeerderd, namelijk met die te *Bojolali* (*Soerakarta*), welke den 18den Mei met 22 leerlingen werd geopend, en met die te *Bima* (*Celebes en onderhoorigheden*), welke in Februarij geopend, onder ultimo 1874 22 leerlingen telde.

Blijkens het vorig verslag waren voorstellen aanhangig tot oprigting van nog een school te *Samarang*. Dientengevolge werd bij het Gouvernements besluit van 12 Mei 1874, n°. 17, magtiging verleend tot oprigting aldaar van eene vierde lagere school, toegankelijk voor betalende en niet betalende leerlingen.

Daar echter de behoefte aan vermeerdering van het aantal scholen voornamelijk bestond voor kinderen van meer gegoeden, werd bij het Gouvernements besluit van 31 December 1874, n°. 35, bepaald, dat de nieuw op te rigten school zoude zijn eene eerste school *B* (1).

Daar de noodzakelijkheid van de oprigting van openbare scholen te *Blitar* (*Kediri*) en *Bodjonegoro* (*Rembang*) gebleken was, werd door de Regering magtiging verleend, om op beide plaatsen scholen op te rigten, zoodra daarvoor hoofdonderwijzers konden worden aangewezen.

Op het einde van het jaar waren die scholen nog niet geopend, wegens gebrek aan hoofdonderwijzers.

De oprigting van een derde school te *Soerakarta*, van eene school te *Boelekomba* (Gouvernement *Celebes en onderhoorig-*

(1) Deze school is op 1 Februarij 1875 met 33 leerlingen geopend.

heden) en van een te *Tondano* (residentie *Menado*) was op het einde des jaars nog in overweging.

Ten gevolge van de vermoedelijke verplaatsing van den zetel van bestuur van *Siboga* naar *Padang-Sidempoean* (Gouvernement van *Sumatra's Westkust*) werd afgezien van het denkbeeld, om ter eerstgenoemde plaats eene openbare lagere school op te rigten.

Omtrent de bijzondere scholen valt het volgende te vermelden:

Door Mevrouw de weduwe *Cramer* werd te *Batavia* eene school voor meisjes geopend.

De heer *Prikken* bragt, na het vertrek van zijn deelgenoot, den heer *Nanning*, zijne jongensschool over naar *Kramat*, onder *Meester-Cornelis*.

Terzelfder plaats rigtten Mejufvrouwen *Tak*, na het vertrek van Mejufvrouw *Begeman*, eene meisjesschool op.

Te *Buitenzorg* werd door een gewezen Gouvernements onderwijzer eene jongensschool geopend, die geen levensvatbaarheid bleek te bezitten en weder te niet ging.

De school te *Garoet*, door de bemoeijenis van den heer *K. F. Holle*, voornamelijk ten behoeve van kinderen van inlandsche ambtenaren opgerigt, doch waarop ook kinderen van Europeanen worden toegelaten, werd onder de kategorie der Europesche scholen gebragt.

In de 1e inspectie-afdeeling werd het aantal bijzondere scholen derhalve met twee vermeerderd.

In de 2e inspectie-afdeeling werden gesloten:

Te *Samarang* de meisjesschool van Mejufvrouw *C. A. van der Noorda*.

Te *Soerakarta* de meisjesschool van Mejufvrouw *H. A. Hoen*.

Te *Djokdjokarta* de meisjesschool van Mejufvrouw *W. Reijman*.

Geopend :

Te *Djokdjokarta* door Mejufvrouw *A. Willems* eene meisjesschool voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs.

Te *Soerakarta* door den heer *H. A. van Put* eene dergelijke school voor jongens.

Tot dus ver werden de jongens- en meisjesschool in het Roomsch-Catholieke weeshuis te *Samarang* voor één inrigting gerekend. Daar de jongens en meisjes afzonderlijk onderwijs in geheel van elkander gelegen gebouwen en van verschillende personen ontvangen, moeten die beide scholen als op zich zelf staande worden beschouwd.

Daardoor komt in het cijfer der bijzondere scholen in de 2e inspectie-afdeeling geen verandering, hoewel hun aantal feitelijk met één is verminderd.

In de 3e inspectie-afdeeling verminderde het aantal bijzondere scholen met twee, als die van Mevrouw *Terwen* te *Pasoeroean* en die van den heer *A. Weber* te *Bima*.

De school voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs door Mejufvrouw *W. J. Leefers* in Januarij te *Soerabaja* geopend, werd in Augustus verplaatst naar *Pasoeroean*.

In den staat zijn ook nu weder niet opgenomen de Gouvernements teekenscholen te *Batavia*, *Samarang* en *Soerabaja;* de namiddagschool van den heer *L. C. Polderman* te *Samarang;* de gymnastiekschool van de maatschappij tot nut van het algemeen te *Samarang;* de herhalingschool van dezelfde maatschappij aldaar; de in het laatst van 1874 te *Soerakarta* opgerigte gymnastiekschool onder de leiding van de heeren *J.* en *C. A. Valk* en de teekenschool van den heer *O. C. von Juncker von Bigatto* te *Pasoeroean*.

De namiddagschool van den heer *Polderman* werd voornamelijk bezocht door leerlingen van de openbare 1e lagere

school. Onder ultimo December beliep het aantal leerlingen 65, waaronder 13 inlanders en met dezen gelijkgestelden. Het onderwijs bepaalde zich tot de Nederlandsche, Fransche en Engelsche talen, benevens het rekenen. Zes onderwijzers waren aan de school werkzaam.

De gymnastiekschool te *Samarang* telde onder ultimo December 74 leerlingen en 4 onderwijzers.

De herhalingsschool ging in bloei niet vooruit. Telde zij onder ultimo 1873 nog 19 leerlingen, dit reeds geringe aantal was op ultimo 1874 gedaald tot 11 leerlingen, die bovendien de lessen nog zeer ongeregeld bijwoonden en daardoor weinig nut hebben van het onderwijs, dat hun nagenoeg gratis gegeven wordt.

Bij dit groote gebrek aan belangstelling is het te vreezen, dat deze zoo nuttige instelling zich niet zal kunnen staande houden.

De gymnastiekschool te *Soerakarta* werd met 40 leerlingen geopend en belooft onder de leiding van de heeren *J.* en *C. A. Valk* goede resultaten.

De teekenschool van den heer *Von Juncker von Bigatto* te *Pasoeroean* telde op het einde van 1874 29 leerlingen, tegen 18 op het einde van 1873.

De teeken- en gymnastiekschool van den hoofdonderwijzer te *Modjokerto J. Valk,* waarvan in het vorig verslag is melding gemaakt, werd wegens overplaatsing van dien onderwijzer gesloten.

La. B.

Getal en aard der scholen in Nederlandsch-Indie onder ultimo December 1874.

GEWESTEN.	Openbare scholen			Gesubsidieerde bijzondere scholen.			Niet gesubsidieerde bijzondere scholen.			TOTAAL.		
	Gewoon lager onderwijs.	Meer uitgebreid lager onderwijs.	Totaal.	Gewoon lager onderwijs.	Meer uitgebreid lager onderwijs.	Totaal.	Gewoon lager onderwijs.	Meer uitgebreid lager onderwijs.	Totaal.	Gewoon lager onderwijs.	Meer uitgebreid lager onderwijs.	Totaal.
Bantam	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Batavia	7	—	7	—	—	—	(*)3	10	13	10	10	20
Krawang	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Preanger-Regentschappen	1	—	1	—	—	—	1	—	1	2	—	2
Cheribon	2	—	2	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Tagal	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Pekalongan	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Samarang	5	—	5	—	—	—	3	3	6	8	3	11
Japara	2	—	2	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Rembang	2	—	2	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Soerabaja	7	—	7	—	—	—	—	4	4	7	4	11
Pasoeroean	2	—	2	—	—	—	—	2	2	2	2	4
Probolinggo	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Bezoeki	2	—	2	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Banjoewangi	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Banjoemas	3	—	3	—	—	—	—	—	—	3	—	3
Bagelen	2	—	2	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Kadoe	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Djokdjokarta	2	—	2	—	—	—	—	1	1	2	1	3
Soerakarta	4	—	4	—	—	—	—	1	1	4	1	5
Madioen	2	—	2	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Kediri	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Madura	2	—	2	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Sumatra's Westkust	4	—	4	—	—	—	—	1	1	4	1	5
Benkoelen	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Palembang	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Lampongsche distrikten	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Banka	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Riouw	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Westerafdeeling van Borneo	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Zuid- en Ooster-afd. van id.	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Celebes en onderhoorighed.	5	—	5	—	—	—	—	—	—	5	—	5
Menado	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Amboina	2	—	2	—	—	—	—	1	1	2	1	3
Ternate	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Timor	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Totaal in 1874	74	—	74	—	—	—	7	23	30	81	23	104
» in 1873	72	—	72	1	—	1	5	24	29	78	24	102
Vermeerdering	2	—	2	—	—	—	2	—	1	3	—	2
Vermindering	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	1	-

(*) Hieronder is begrepen de namiddagschool voor armen, verbonden aan de school der Ursulinen te Weltevreden. In het koloniaal verslag over 1874 is van deze school geen melding gemaakt.

§ V. Omvang en toestand van het onderwijs.

De omvang van het onderwijs onderging geen verandering.

Het ten vorigen jare vastgestelde leerplan, waarvan in het verslag over 1873 sprake was, kon niet altijd stipt worden toegepast, zoo door gebrek aan voldoend personeel, als door de vele mutatien onder de onderwijzers.

Op slechts enkele openbare scholen konden al de vakken van het gewoon lager onderwijs onderwezen worden. De geringe ontwikkeling van de leerlingen liet dit op de meeste scholen niet toe. Veel tijd en moeite moeten worden besteed aan het onderwijs in de Nederlandsche taal.

Het ligt aan de huisselijke opvoeding en niet aan de school dat men onvoldaan blijft over de resultaten, die men met grond van het openbaar lager onderwijs mag verwachten.

Wel is waar, werd hier en daar eenige meerdere belangstelling aan den dag gelegd; eenige ouders waardeerden het onderwijs en werkten met de school zamen tot eene behoorlijke opvoeding hunner kinderen; doch den meesten ouders ontbrak het nog aan een juist begrip van de eischen eener goede opvoeding; zij hielden de hand niet aan het geregeld bezoeken der school en met dat al zijn zij onbillijk genoeg meer van de school te eischen, dan hetgeen die bij eene gebrekkige huisselijke opvoeding geven kan.

In weerwil van de vele hinderpalen, die den vooruitgang van het onderwijs in den weg staan, kon op verscheidene scholen eene geringe verbetering opgemerkt worden.

De onderwijzers beginnen meer en meer in te zien, dat de oude werktuigelijke wijze verlaten en plaats maken moet voor eene frissche rigting, die bedoelt in het kind te ontwikkelen wat in hem aanwezig is, en dat eene grondige aanschouwe-

lijke en zooveel mogelijk boeijende behandeling van de eerste beginselen der verschillende leervakken het eenige middel is, om de jeugd tot zelfbewuste werkzaamheid van den geest aan te sporen en den leerlust op te wekken.

Van de laagste tot de hoogste klasse wordt meer werk gemaakt van degelijk taalonderwijs, dat aanvangt met goede spreekoefeningen, het begrip van de woorden en hunne beteekenis en het zamenstellen van den zin.

Aan de bijzondere scholen wordt in den regel meer uitbreiding aan het onderwijs gegeven, waardoor het echter niet altijd aan degelijkheid wint.

Aan enkele inrigtingen voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs merkte men vooruitgang op; van de overigen viel niets meldenswaardig te zeggen.

Omtrent het onderwijs in de verschillende leervakken kan het volgende worden medegedeeld.

Lezen.

Op de meeste scholen werd het lezen goed, soms zeer goed onderwezen, waardoor vooruitgang merkbaar was. Evenwel lieten toon, uitspraak en begrip van het gelezene nog zeer dikwijls te wenschen over.

Door het veelvuldig bespreken van het gelezene werd getracht hierin verbetering te brengen.

Door de leesboekjes, bij de scholen in gebruik, die den leerling veelal boeijen, werd de lust tot lezen aangewakkerd, waartoe ook veel bijdroeg het goede gebruik, dat door eenigzins meer gevorderde leerlingen van de school- of kinderbibliotheken werd gemaakt.

Schrijven.

Het onderwijs in dit leervak leverde dikwijls gunstige resultaten, zelfs zonder groote inspanning van den kant des onderwijzers.

Daar, waar de onderwijzer de gelegenheid had om gedurende de schrijfles met zorg het oog op de leerlingen te houden, trof men kinderen aan, die eene fraaije hand schreven.

Niet altijd werd echter genoegzaam zorg gedragen, dat de leerling ook op de lei goed schreef.

Rekenen.

Dit leervak mogt zich in een vrij goeden vooruitgang verheugen.

Wel was nog lang niet al het oude sleurwerk ter zijde gelegd, doch het aanbrengen van juiste begrippen omtrent getallen en eene meer logische ontwikkeling van hetgeen uitgewerkt moest worden, was bij vele onderwijzers hoofdzaak.

Op slechts zeer weinige scholen kon de onderwijzer op goede gronden met het rekenen verder gaan, dan de behandeling der gewone breuken.

Meermalen werd opgemerkt, dat van het rekenen uit het hoofd in de laagste en midden-klasse meer werk werd gemaakt dan in de hoogste klasse.

De nieuwe benamingen der maten en gewigten drongen meer en meer tot de lagere school door. Vele leerlingen maakten er reeds een goed gebruik van.

Met het oog op de vele mutatien van onderwijzers en leerlingen bleef meer eenheid in methode steeds wenschelijk.

Op de openbare scholen werd het rekenen meestal beter onderwezen dan op de bijzondere.

Dit onderwijs werd op een paar bijzondere scholen nog bepaald slecht genoemd.

Vormleer.

Vele onderwijzers waren met dit leervak nog niet voldoende vertrouwd en hunne leerlingen vonden er dan ook weinig smaak in.

Door enkele onderwijzers werd dit vak echter geheel naar zijne waarde behandeld en de leerling volgde met lust de lessen. Daar echter, waar de onderwijzer meende, dat vormleer eene soort van lagere meetkunst is, waarbij meer wordt gevorderd van het geheugen dan van het voorstellingsvermogen, waren weinig resultaten op te merken.

In deze fout verviel men echter minder dan vroeger.

Nederlandsche taal.

Aan dit hoogst belangrijke leervak, dat in zijne behandeling nog steeds de meeste moeijelijkheid oplevert, laten de onderwijzers zich in den regel veel gelegen liggen.

Zij trachten het onderwijs in nagenoeg alle vakken dienstbaar te maken aan de kennis van de Nederlandsche taal.

Hebben zij echter met kinderen te doen, die buiten de school nog te zeer eene gebrekkige of uitsluitend eene inlandsche taal hooren spreken, dan lijden hunne pogingen veelal schipbreuk.

Op vele scholen werd in alle klassen een nuttig gebruik gemaakt van dictés, terwijl de geregelde spreekoefeningen in de laagste klasse mede niet zonder vrucht bleven.

Niettegenstaande de vele moeijelijkheden, waarmede men te worstelen had, werden vooruitgang en verbetering, ofschoon langzaam, merkbaar.

Aardrijkskunde.

In de behandeling van dit leervak werd verbetering opgemerkt.

De oude methode heeft, ten minste op alle openbare scholen, plaats gemaakt voor die leerwijze, waarbij van de plaats der inwoning wordt uitgegaan en langzamerhand de gezichtskring wordt uitgebreid. De goede resultaten zijn niet uitgebleven. De meeste leerlingen hadden juiste begrippen van het gewest, waarin zij wonen, en van een kleiner of grooter gedeelte van den Oost-Indischen archipel; de verstgevorderden ook een overzicht van het geheele oppervlak der aarde en meer in bijzonderheden van *Nederland* en *Europa*.

De onderwijzers begonnen zich ook meer toe te leggen op het doen zamenstellen van kaartjes, waarin de leerlingen in den regel groot genoegen vonden.

Op vele scholen vond men reeds groote en goed geteekende kaarten van de residentie en van de plaats van inwoning.

Op slechts weinige scholen kon de onderwijzer gelegenheid vinden, om met eenig succes wiskundige aardrijkskunde te behandelen, zoodat het onderwijs daarin hoogst onbeduidend was.

Behalve op een paar bijzondere scholen vond men bijna op alle scholen goede landkaarten.

Geschiedenis.

Dit leervak bleef met het oog op andere meer belangrijke vakken nog steeds op den achtergrond staan. Daar waar men er nog eenigen tijd aan konde besteden, bepaalde het onderwijs zich tot het lezen van eenig werkje over de Nederlandsche en Nederlandsch-Indische geschiedenis.

Het besprokene of gelezene gaf veelal de stof tot het zamenstellen van een opstel.

De vorderingen in dit leervak waren zeer gering. De wijze van behandeling droeg er niet zelden toe bij, dat de leerlingen weinig belangstelling voor geschiedenis aan den dag legden.

Op eene meisjesschool in de 2e inspectie-afdeeling werd het onderwijs in geschiedenis zoo slecht gegeven, dat de tijd daaraan besteed verloren kon worden geacht.

Kennis der natuur.

Dit belangrijke leervak is in de lagere school nog niet tot zijne waarde gekomen. Het ontbrak den onderwijzer meestal aan tijd, om dit vak eenigzins grondig te behandelen.

Het onderwijs bepaalde zich bijna uitsluitend tot het lezen en bespreken van een lesje uit een of ander leesboekje.

Hoe eenvoudiger en aanschouwelijker dit leervak behandeld werd, hoe meer het in den smaak viel der leerlingen.

Op enkele scholen moest de opmerking gemaakt worden, dat het onderwijs in natuurkennis onmogelijk kan aanvangen met het aanleeren van de namen der algemeene eigenschappen, veel minder met het doen van buiten leeren van vragen en antwoorden, die evenzeer getuigden tegen den zamensteller als tegen den onderwijzer, die ze behandelde.

Op vele scholen kon nog geen onderwijs in natuurkennis gegeven worden wegens het lage standpunt van ontwikkeling der leerlingen.

Zingen.

Het zangonderwijs was van weinig beteekenis, hoofdzakelijk veroorzaakt door de weinige kennis en nog minder bedrevenheid, die de meeste onderwijzers in dit bij kinderen zoo bij uitstek geliefkoosde vak bezitten.

Op enkele scholen werd in het geheel geen zangonderwijs gegeven, omdat de onderwijzer er niet toe in staat was.

Op vele scholen, waar zangonderwijs werd gegeven, lieten de theoretische behandeling van het notenschrift en de practische oefeningen nog veel te wenschen over.

Op eenige andere scholen werden goede resultaten verkregen.

Vooral de leerlingen op de weeshuisscholen te *Samarang* zongen zeer goed.

Beginselen der kennis van de levende talen.

De vorderingen in de kennis van de Fransche taal, waarvan de beginselen op de openbare eerste lagere scholen worden onderwezen, konden uit den aard der zaak niet groot zijn, daar alleen de verstgevorderde leerlingen dit onderwijs ontvangen en zij, na er mede begonnen te zijn, spoedig de school verlaten.

Op eenige bijzondere scholen waar, behalve de beginselen der Fransche taal, ook die der Engelsche en Hoogduitsche talen onderwezen werden, waren de vorderingen in die vakken iets grooter, omdat er meer tijd aan besteed en vroeger mede begonnen werd dan aan de openbare scholen.

Op andere bijzondere scholen waren de resultaten van het taalonderwijs uiterst gering.

Teekenen.

Op slechts weinige scholen werd onderwijs in het teekenen gegeven.

De resultaten waren vrij gunstig; vooral bij het handteekenen werd vooruitgang opgemerkt.

Aan eene school is men ook begonnen met het doen teekenen naar de natuur, waarbij echter te weinig methode werd opgemerkt.

Het nateekenen van kaarten en het in kaart brengen van onder toezigt van den onderwijzer opgenomen terreinen gaf reeds vrij voldoende resultaten.

Gymnastiek.

Sedert de ophelling van de gymnastiekschool van den hoofdonderwijzer *J. Valk* te *Modjokerto*, bepaalde zich het onderwijs in de gymnastiek tot eene bijzondere jongensschool te *Samarang* en tot eene in den loop van 1874 te *Soerakarta* opgerigte bijzondere school.

Over het algemeen kon men voldaan zijn over de moeite, die de onderwijzers zich gaven en over de vorderingen, die de leerlingen maakten.

Sommige onderwijzers aan de openbare scholen, die daarvoor de noodige geschiktheid en bevoegdheid bezaten, waren begonnen de leerlingen der laagste klasse eene aangename afleiding te geven, door hen gedurende de morgenlessen een kwart uur bezig te houden met eenvoudige gymnastische

oefeningen, waarvoor niet direct werktuigen noodig waren. Dit werkte zeer gunstig op de opgewektheid en den leerlust van de kinderen.

Handwerken voor meisjes.

De fraaije handwerken werden meer onderwezen dan de nuttige.

Deskundigen waren voldaan over de vorderingen.

Vele moeders leggen weinig ingenomenheid met dit onderwijs aan den dag.

§ VI. Onderwijzend personeel.

Over het gedrag en den ijver van het onderwijzende personeel, zoo aan de openbare als aan de bijzondere scholen, kon over het algemeen eene gunstige getuigenis worden afgelegd.

Vele onderwijzers onderscheidden zich door naauwgezette pligtsbetrachting, geschiktheid voor hunne taak en onberispelijk gedrag.

Een onderwijzer moest wegens wangedrag naar elders worden overgeplaatst, terwijl een onderwijzer der tweede klasse, wegens mindere geschiktheid voor hoofdonderwijzer, tot onderwijzer der derde klasse werd teruggesteld.

In de maand Februarij 1874 werd te *Batavia* eene onderwijzersvereeniging opgerigt, welke al aanstonds 35 leden telde. Het doel van de vereeniging is: de belangen van het onderwijs en de opvoeding te bespreken.

De onderwijzersvereeniging te *Samarang* telde onder ultimo December 14 leden. Hare vergaderingen strekten zoowel tot

onderlinge oefening als tot bespreking van aangelegenheden, het schoolwezen en de opvoeding der kinderen betreffende.

Er werd ook een begin gemaakt met het zamenstellen van leesboekjes voor de midden-klasse en van practische taaloefeningen voor de lagere school in *Indie*.

Ook de onderwijzersvereeniging te *Soerabaja* wijdde hare bijeenkomsten aan het veelzijdig bespreken van verschillende belangrijke onderwerpen over onderwijs en opvoeding.

Haar ledental bedroeg op ultimo December 15.

De hierachter volgende staat La. C vermeldt het aantal onderwijzers, onderwijzeressen en kweekelingen, onder ultimo December 1874 aan de verschillende lagere scholen in *Nederlandsch-Indie* werkzaam, in vergelijking met dat, onder ultimo 1873 aanwezig.

Daaruit blijkt, dat onder ultimo December 1874 geplaatst waren:

aan de openbare lagere scholen:

74 hoofdonderwijzers, 99 hulponderwijzers, 2 hulponderwijzeressen, 9 mannelijke en 5 vrouwelijke kweekelingen;

aan de bijzondere scholen:

13 hoofd- of waarnemende hoofdonderwijzers, 23 hulponderwijzers, 2 mannelijke kweekelingen, 22 hoofd- of waarnemende hoofdonderwijzeressen, 28 hulponderwijzeressen en 3 vrouwelijke kweekelingen.

Onder ultimo December 1874 waren *meer* dan onder ultimo December 1873:

bij het openbaar lager onderwijs:

2 hoofdonderwijzers, 2 hulponderwijzeressen, 2 mannelijke en 5 vrouwelijke kweekelingen;

bij het bijzonder onderwijs:

2 hoofd- of waarnemende hoofdonderwijzers, 7 hulponder-

wijzers en 3 hoofd- of waarnemende hoofdonderwijzeressen:

en *minder:*

bij het openbaar lager onderwijs:

8 hulponderwijzers;

bij het bijzonder onderwijs:

2 hulponderwijzeressen.

Tot het onderwijzende personeel behooren nog de ondervolgende personen, welke niet op den staat voorkomen.

Onderwijzers:

5 voor het teekenen;
1 voor de Engelsche taal;
1 voor de Fransche taal;
4 voor de Nederlandsche taal en het rekenen;
6 voor de gymnastiek.

Onderwijzeressen:

1 voor de Fransche taal;
1 voor de Hoogduitsche taal;
3 voor de vrouwelijke handwerken.

Blijkens den hierachter gevoegden nominatieven staat La. D bedroeg onder ultimo December 1874 het getal openbare onderwijzers en onderwijzeressen (de met verlof en op wachtgeld zijnde daaronder begrepen) 197, zijnde 4 meer dan onder ultimo December 1873.

Daarvan waren 12 van de eerste klasse, 88 van de tweede klasse en 97 van de derde klasse, onder welke laatste 2 hulponderwijzeressen.

Onder ultimo December 1873 waren die cijfers respectievelijk 15, 79, 99 en 0.

Onder ultimo December 1874 waren aanwezig 9 mannelijke en 5 vrouwelijke kweekelingen, tegen 8 mannelijke kweekelingen onder ultimo 1873.

De staat La. E wijst aan de mutatiën onder het onderwijzende personeel van de openbare lagere scholen gedurende het jaar 1874.

Daaruit blijkt, dat 6 onderwijzers zijn overleden, 7 eervol uit 's lands dienst en 2 wegens ziekte eervol uit hunne betrekking werden ontslagen en 2 hulponderwijzeressen op verzoek eervol ontheven werden van de haar tijdelijk opgedragen betrekking. 8 onderwijzers gingen over in andere betrekkingen en aan 13 werd een tweejarig verlof naar *Nederland* verleend.

In dienst traden 21 onderwijzers, allen daartoe uit *Nederland* gezonden, en voorloopig voor den tijd van één jaar, 4 particuliere hulponderwijzeressen, terwijl 2 van verlof uit *Nederland* teruggekeerde onderwijzers weder werden geplaatst.

Van de kweekelingen zijn 3 mannelijke en 5 vrouwelijke in dienst getreden, terwijl 2 mannelijke kweekelingen eervol ontslag erlangden.

La. C.

ONDERWIJZERSPERSONEEL bij de lagere scholen in Nederlandsch-Indië, onder ultimo December 1874.

GEWESTEN.	Bij de openbare lagere scholen (aantal).			Bij de bijzondere scholen (aantal.)						Bij alle lagere scholen (aantal.)					
	Hoofdonderwijzers.	Hulponderwijzers.	Kweekelingen.	Hoofd- of waarnemende hoofdonderwijzers.	Hulponderwijzers.	Kweekelingen (mannelijke).	Hoofd- of waarnemende hoofdonderwijzeressen.	Hulponderwijzeressen.	Kweekelingen (vrouwelijke).	Hoofd- of waarnemende hoofdonderwijzers.	Hulponderwijzers.	Kweekelingen (mannelijke).	Hoofd- of waarnemende hoofdonderwijzeressen.	Hulponderwijzeressen.	Kweekelingen (vrouwelijke).
Bantam	1	1	..	....	..	..	....	..	..	1	1	..	....	..	..
Batavia	7	[a] 19	[b] 8	5	11	2	8	18	3	12	29	5	8	19	8
Preanger-Regentschappen	1	...	..	1	1	..	....	..	..	2	1	..	....	..	..
Krawang	1	...	..	....	..	..	....	..	..	1	...	..	....	..	..
Cheribon	2	2	2	....	..	..	....	..	..	2	2	2	....	..	..
Tagal	1	2	..	....	..	..	....	..	..	1	2	..	....	..	..
Pekalongan	1	2	1	....	..	..	....	..	..	1	2	1	....	..	..
Samarang	5	14	2	3	4	..	2	4	..	8	18	2	2	4	..
Japara	2	...	..	....	..	..	....	..	..	2	...	..	....	..	..
Rembang	2	1	..	....	..	..	....	..	..	2	1	..	....	..	..
Soerabaja	7	12	..	2	5	..	7	3	..	9	16	..	7	3	..
Pasoeroean	2	[a] 4	..	1	2	..	2	..	..	2	3	..	2	1	..
Probolinggo	1	1	..	....	..	..	....	..	..	1	1	..	....	..	..
Besoeki	2	...	..	....	..	..	....	..	..	2	...	..	....	..	..
Banjoewangi	1	1	..	....	..	..	....	..	..	1	1	..	....	..	..
Kediri	1	1	..	....	..	..	....	..	..	1	1	..	....	..	..
Madioen	2	...	..	....	..	..	....	..	..	2	...	..	....	..	..
Soerakarta	4	6	..	1	..	..	....	..	..	5	6	..	....	..	..
Djokdjokarta	2	4	..	....	..	..	1	2	..	2	4	..	1	2	..
Kadoe	1	1	..	....	..	..	....	..	..	1	1	..	....	..	..
Bagelèn	2	3	..	....	..	..	....	..	..	2	3	..	....	..	..
Banjoemas	3	...	..	....	..	..	....	..	..	3	...	..	....	..	..
Madura	2	...	..	....	..	..	....	..	..	2	...	..	....	..	..
Sumatra's Westkust	4	6	..	....	..	..	1	..	..	4	6	..	1	..	..
Benkoelen	1	1	..	....	..	..	....	..	..	1	1	..	....	..	..
Palembang	1	1	..	....	..	..	....	..	..	1	1	..	....	..	..
Lampongsche districten	1	...	..	....	..	..	....	..	..	1	...	..	....	..	..
Riouw	1	...	..	....	..	..	....	..	..	1	...	..	....	..	..
Banka	1	1	..	....	..	..	....	..	..	1	1	..	....	..	..
Wester-afdeeling van Borneo	1	...	..	....	..	..	....	..	..	1	...	..	....	..	..
Zuid- en Ooster-afd. van Borneo	1	2	..	....	..	..	....	..	..	1	2	..	....	..	..
Celebes en onderhoorigheden	5	5	..	....	..	..	....	..	..	5	5	..	....	..	..
Menado	1	2	..	....	..	..	....	..	..	1	2	..	....	..	..
Ternate	1	2	..	....	..	..	....	..	..	1	2	..	....	..	..
Amboina	2	7	1	....	..	..	1	1	..	2	7	1	1	1	..
Timor	1	...	..	....	..	..	....	..	..	1	...	..	....	..	..
Totaal	74	[c] 101	[b] 14	13	23	2	22	28	3	87	122	11	22	30	8
In 1873	72	107	7	11	16	2	19	30	3	83	123	9	19	30	3
Vermeerdering	2	...	7	2	7	..	3	..	..	4	...	2	3	..	5
Vermindering	..	6	..	....	..	..	....	2	..	....	1	..	....	..	..

a Waaronder een hulponderwijzeres.

b Waaronder 5 vrouwelijke.

c Waaronder twee hulponderwijzeressen. Volgens den staat Lt. F. behoorende bij het koloniaal verslag over 1874, zou het aantal hulponderwijzers en hulponderwijzeressen 102 bedragen hebben. Daarbij is echter nog gerekend op den hulponderwijzer aan de school te *Koepang* (*Timor*), die reeds in de maand December was overgeplaatst.

La. D.

NOMINATIEVE STAAT

DER

op ultimo December 1874 in dienst zijnde inspecteurs, onderwijzers, onderwijzeressen en kweekelingen.

Doorloopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.	Datum van benoeming.
		Inspecteurs.	
1	*J. Kunst.*	Inspecteur in de 1ste afdeeling.	7 Julij 1868
2	*J. M. Rosskopf.*	» » » 2de »	6 Nov. 1871
3	*H. Veuger Kuiper.*	Met verlof in Nederland.	
4	*W. van der Lee.*	Inspecteur in de 3de afdeeling.	26 Mei 1874
		Onderwijzers 1ste klasse.	
1	*P. R. Marcks.*	Hoofdonderw. 2e school Samarang	26 Aug. 1868
2	*A. G. van Velthuijzen.*	» 1e » Batavia.	18 Maart 1871
3	*J. Schoonderbeek.*	» 3e » »	10 Aug. 1871
4	*W. Meijer.*	» 3e » Samarang.	26 » 1868
5	*A. de Bruijn.*	» 3e » Soerabaja.	17 Junij 1874
6	*J. J. de Weijer.*	» 2e » Batavia.	10 » 1871
7	*J. C. Tamson.*	» » Ambon.	12 Oct. 1870
8	*O. E. Hansen.*	» 1e » Soerabaja.	30 Aug. 1871
9	*H. Schoemaker.*	Met verlof in Nederland.	
10	*L. C. Polderman.*	Hoofdonderw. 1e school Samarang.	23 Jan. 1872
11	*N. Pol.*	» 1e » Padang.	idem.
12	*H. C. A. Cornelius.*	» 2e » Soerabaja.	20 Junij 1872
		Onderwijzers 2de klasse.	
1	*B. Andeweg.*	Hoofdonderw. 4e school Batavia.	11 April 1873
2	*R. Sleeswijk Veenstra.*	» » Mr. Corn.	28 Junij 1873
3	*W. Beerekamp.*	» » Pekalong.	15 Mei 1873

Doorloopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.	Datum van benoeming.
4	*G. ter Marsch.*	Hoofdonderw. sch. Buitenzorg.	5 Jan. 1873
5	*D. S. de Jong.*	Met verlof.	
6	*J. A. Vermeulen.*	Idem.	
7	*L. E. Boijer.*	Hoofdonderw. sch. Toeban.	28 April 1872
8	*C. F. Julius.*	» » Pati.	10 Junij 1873
9	*N. Laseur.*	1e hulponderw. 2e sch. Soerabaja.	17 Julij 1873
10	*F. L. H. Goossens.*	Met verlof.	
11	*H. P. Julsing.*	Idem.	
12	*J. A. Broos.*	Hoofdonderw. sch. Besoeki.	11 April 1873
13	*J. A. Bakhoven.*	» 5e » Batavia.	31 Aug. 1868
14	*A. F. Hillebrand.*	wd. » 1e » Soerakarta.	16 » 1874
15	*J. F. Winterberg.*	Hoofdonderw. sch. Bandjermasin	22 Jan. 1873
16	*J. de Quant.*	Met verlof.	
17	*G. du Pré.*	Hoofdonderw. » Ambarawa.	27 Sept. 1868
18	*H. Spönhoff.*	» » Modjokerto.	6 Febr. 1874
19	*H. Timmer.*	1e hulpond. 5e » Soerabaja.	12 Oct. 1872
20	*L. H. van Dingstee.*	Met verlof.	
21	*H. L. Berckenhoff.*	Idem.	
22	*A. M. v. Schaik.*	Idem.	
23	*W. H. Heijtman.*	Van verlof uit Nederland terug.	
24	*D. Feikema.*	Met verlof.	
25	*E. Asbeck Brusse.*	Hoofdonderw. sch. Malang.	10 Junij 1874
26	*W. A. G. Bakker.*	» » Grissee.	11 Febr. 1871
27	*M. A. Terwen.*	Met verlof.	
28	*R. Burg.*	Hoofdonderw. 5e » Soerabaja.	1 Mei 1869
29	*A. den Hamer.*	» » Bojolali.	11 Febr. 1874
30	*J. A. Olt.*	» » Kediri.	30 Maart 1871
31	*L. H. Kramer.*	» » Rembang.	22 Junij 1869
32	*J. L. Regenhardt.*	» 1e » Makassar.	22 » 1873
33	*R. Metelerkamp.*	» » Cheribon.	10 » 1874
34	*A. J. Gouka.*	» » Benkoelen.	23 Dec. 1874
35	*H. R. A. Vechtman.*	» » Bandong.	31 Maart 1874
36	*M. Valk Lzn.*	» » Pasoeroean	17 Junij 1874
37	*H. J. Zuiderhoek.*	» » Tjilatjap.	17 Mei 1870
38	*N Stark.*	» » Ternate.	12 April 1874
39	*D. Westhoff.*	» » Klatten.	11 April 1873
40	*D. M. Kruseman.*	» » Neira.	28 » 1872

Doorloopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.	Datum van benoeming.
41	*G. Koldewijn.*	Hoofdonderw. 2e sch.	Makassar.	15 Aug. 1869
42	*J J. Fontein.*	» »	Poerworedjo	3 Nov. 1873
43	*G. v. d. Kaaden.*	» »	Tagal.	7 Maart 1874
44	*H. W. Beck.*	» »	Palembang.	13 Jan. 1874
45	*P. van Elsen.*	» »	Probolinggo.	3 Julij 1872
46	*C. H. L. Croes.*	1e hulponderw. 2e »	Batavia.	28 Mei 1874
47	*A. C. Tjebbes.*	Hoofdonderw. »	Magelang.	28 Jan. 1874
48	*J. G. Theunissen.*	» »	Japara.	19 Sept. 1872
49	*A. J. Bieshaar.*	» »	Bonthain.	31 Jan. 1874
50	*J. H. Roduner.*	Met verlof.		
51	*F. J. v. d. Linden.*	1e hulponderw. 1e »	Samarang.	28 Mei 1874
52	*J. Valk.*	Hoofdonderw. 2e »	Soerakarta.	6 Febr. 1874
53	*W. F. den Broeder.*	» 2e »	Padang.	23 Jan. 1872
54	*L. Hovenkamp.*	» »	Koepang.	13 » 1874
55	*J. H. J. Laats.*	» »	Fort de Kock	6 Febr. 1874
56	*L. W. F. Schmidt.*	Met verlof.		
57	*A. Bommel.*	Hoofdonderw. »	Menado.	22 Jan. 1873
58	*J. C. Rikkers.*	» 1e »	Djokdjokart.	20 Mei 1873
59	*G. Lavell.*	» »	Serang.	7 » 1874
60	*J. Zeven.*	» »	Wonosobo.	17 Junij 1874
61	*W. L. Megelink.*	1e hulponderw. 1e »	Soerabaja.	23 Jan. 1872
62	*J. F. v. d. Blij.*	Hoofdonderw. »	Salatiga.	3 Julij 1874
63	*L. P. C. Roskott.*	» »	Bima.	26 Oct. 1873
64	*D. G Sigmond.*	» 4e »	Soerabaja.	8 Nov. 1872
65	*H. B. H. Horsker.*	» »	Maros.	22 Jan. 1873
66	*J. J. Cleijpool.*	» »	Banjoemas.	7 Maart 1874
67	*J. J. Looije.*	» »	Sumanap.	12 April 1874
68	*M. ten Cate.*	» »	Sitoebondo.	10 Junij 1873
69	*W. F G. L. Haanstra.*	1e hulponderw. 3e »	Batavia.	29 Julij 1873
70	*W. Tinge.*	Hoofdonderw. »	Indramajoe.	3 Nov. 1873
71	*R. J. Razelius.*	1e hulponderw. 1e »	Batavia.	7 Nov. 1873
72	*L. Franken.*	1e » »	Amboina.	4 Dec. 1873
73	*W. Briel.*	1e » 1e »	Padang.	6 Febr. 1874
74	*J. van den Bos.*	Hoofdonderw. 2e »	Djokdjokart	28 Mei 1874
75	*F. J. C. Klaar.*	» »	Pontianak.	11 Febr. 1874
76	*F. J. Bosch.*	» »	Ngawi.	1 Maart 1874
77	*J. Dekker.*	» »	Riouw.	31 » 1874

Doorloopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.	Datum van benoeming.
78	*C. A. Valk.*	1e hulpond. 1e sch. Soerakarta.	12 April 1874
79	*C. Wegenaar.*	Hoofdonderw. » Poerwakarta	7 Mei 1874
80	*H. Colpa.*	» » Banjoewang.	28 » 1874
81	*B. Stoutjesdijk.*	» » Pamakasan	10 Junij 1874
82	*D. C. J. Kool.*	» » Poerbolinggo	10 » 1874
83	*W. van Gelder.*	1e hulpond. 3e » Samarang.	17 » 1874
84	*H. Goedhart.*	Hoofdonderw. » Tel.-Betong.	10 Oct. 1874
85	*W. de Boer.*	» » Pad.-Pandj.	10 » 1874
86	*J. Ros.*	» » Madioen.	10 » 1874
87	*J. van der Lof.*	» » Muntok.	10 » 1874
88	*D. W. Lantermans.*	1e hulpond. 2e » Samarang.	28 » 1874
		Onderwijzers 3de klasse.	
1	*H. van Bergen.*	4e hulpond 3e sch Samarang.	19 Oct. 1874
2	*H. L. le Bruijn.*	Hulponderw. 4e » Soerabaja.	19 » 1874
3	*M. J J. Op de Laeij.*	Wegens ziekte non-actief.	
4	*L. A. de la Croix.*	1e hulpond. sch. Tagal.	24 Sept. 1872
5	*J. H. Toorop.*	3e » 2e » Soerabaja.	31 Jan. 1874
6	*A. F. Gossiaux.*	1e » 2e » Padang.	24 Junij 1869
7	*F. C. Willemsz*	1e » Ternate.	4 Aug. 1871
8	*G. van Mill.*	4e » 3e » Batavia.	10 Maart 1874
9	*L. Jollij.*	» » Kediri.	19 Aug. 1869
10	*A. M. Lecluse.*	1e » 2e » Makassar.	7 Aug. 1871
11	*F. A. den Daas.*	1e » 4e » Batavia.	16 Mei 1873
12	*E. J. Nijhoff.*	1e » 5e » Batavia.	24 Sept. 1872
13	*W. C. Brans.*	2e » » Ternate.	16 Aug. 1873
14	*H. Vanger.*	Hulponderw. » Modjokerto.	15 Maart 1873
15	*J. H. Boijer.*	2e hulpond. 1e » Soerabaja.	14 Nov. 1873
16	*F. Daijers.*	Hulponderw. » Ambarawa.	13 Sept. 1871
17	*H J. Hicks.*	2e » » Pekalongan.	13 » 1871
18	*H. W. Doeve.*	2e » » Salatiga.	22 Julij 1872
19	*G. W. van Ligten.*	3e » » Pasoeroean.	19 Dec. 1874
20	*A. E. Schreuders.*	Hulponderw. » Grissee.	15 Maart 1873
21	*J. W. A. v. Haastert*	2e » 2e » Padang.	31 Aug. 1868
22	*A. G Nitschke*	Hulponderw. » Bonthain.	5 Mei 1869
23	*L. Vree.*	1e » » Malang.	14 Julij 1871

Doorloopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.	Datum van benoeming.
24	*C. E. Doelitsch.*	Wegens ziekte non-actief.	
25	*F. H. Evers.*	2e hulpond. 2e sch. Djokdjokart.	9 April 1874
26	*D. A. de Hoog.*	Met verlof.	
27	*H. C. Dengerink.*	1e hulponderw. » Banda.	4 Julij 1872
28	*A. A. J. Niels.*	» » Banjoewangi	4 Aug. 1871
29	*L. R. Reijckers.*	2e » » Pasoeroean.	25 Sept. 1869
30	*J.H.A. Hummelgens.*	2e » » Poerworedjo	21 Febr. 1873
31	*A. C. Cramer.*	2e » 2e » Makassar.	13 Julij 1869
32	*A. Niels.*	2e » » Menado.	4 Aug. 1869
33	*J. Strijkers.*	2e » 3e » Batavia.	9 Sept. 1871
34	*H. E. Böck.*	2e » 2e » Batavia.	5 Maart 1874
35	*L. W. A. Evers.*	2e » » Banda	19 Nov. 1870
36	*A. R. Twijsel.*	2e » 3e » Soerabaja.	3 Aug. 1874
37	*J. Knaap.*	2e » 1e » Batavia.	29 Sept. 1872
38	*H.W.L.G.Brouwer.*	3e » 1e » Batavia.	19 Oct. 1874
39	*F. Venema.*	» » Benkoelen.	3 Sept 1873
40	*G. J. van Essel.*	4e » 1e » Batavia.	24 » 1872
41	*D. Harting Pzn.*	» » Magelang.	7 Nov. 1873
42	*M. P. L. G. Hansen.*	2e » 4e » Batavia.	5 Maart 1874
43	*P. Schippers.*	1e » 5e » Soerabaja.	5 » 1874
44	*D. Grivel.*	» » Mr.-Cornelis.	20 April 1874
45	*J. H. de Puij.*	2e » » Buitenzorg.	5 Aug. 1873
46	*J. Oostenbroek.*	3e » 2e » Batavia.	5 Maart 1874
47	*C. van Duuren.*	3e » 3e » Batavia.	5 Aug. 1873
48	*J. F. den Hollander.*	1e » » Buitenzorg.	7 Nov. 1873
49	*J. B. Kampschuur.*	Met verlof.	
50	*D. J. J. W. van Ardenne.*	Idem.	
51	*M. P. Boogaard.*	Hulponderw. sch. Fort de Kock	18 Junij 1874
52	*H. D. J. Rijnenberg.*	2e » 1e » Makassar.	16 Mei 1873
53	*A. C. Kienitz.*	2e » » Amboina.	20 Junij 1872
54	*C. W. Mulder.*	Met verlof.	
55	*L. de Pagter.*	2e hulponderw. 2e » Soerabaja.	11 Dec. 1873
56	*L. F. Tuijl Schuitemaker.*	1e » » Buitenzorg.	19 Oct. 1874
57	*L. H. Verhoog.*	2e » 2e » Samarang.	10 Maart 1874
58	*W. Rijst.*	2e » » Cheribon.	21 Febr. 1873

Doorloopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.	Datum van benoeming.
59	*H. Kuchlin.*	Wegens ziekte non-actief.	
60	*D. J. Pont.*	3e hulpond. 2e sch. Padang.	22 Oct. 1872
61	*W. A. Bleijenberg.*	1e » » Cheribon.	13 Junij 1874
62	*R. Rogholt.*	Met verlof.	
63	*J. van Heek.*	1e hulpond. 1e » Makassar.	19 Oct. 1874
64	*J. Westerbeek.*	1e » » Poerworedjo	13 Junij 1874
65	*A. C. J. Fournier.*	2e » » Malang.	29 Dec. 1874
66	*A. Roose.*	» » Rembang.	13 Junij 1874
67	*J. Kastelijn.*	1e » 2e » Soerakarta.	19 Oct. 1874
68	*C. den Hamer.*	2e » 1e » Soerakarta.	26 Nov. 1874
69	*W. J. R. Zieck.*	1e » » Menado.	11 Dec. 1874
70	*J. G. van der Heijden.*	1e » 2e » Djokdjokart.	9 April 1874
71	*J. Verheul.*	2e » 1e » Samarang.	9 Aug. 1873
72	*V. H. van Leeuwen.*	2e » » Bandjermas.	19 Dec. 1873
73	*G. Hemmes*	1e » » Salatiga.	22 Junij 1874
74	*J. P. Schuler.*	tijd. 2e » 3e » Soerabaja.	16 Sept. 1873
75	*H. G. P. Obdeijn.*	1e » » Bandjermas.	11 Julij 1874
76	*G. A. Sedée of Cedée.*	3e » » Madioen.	18 » 1874
77	*A D. Holterman.*	1e » » Pasoeroean.	19 Oct. 1874
78	*A. Baars Wzn.*	» » Wonosobo.	3 Febr. 1874
79	*H. P. F. Witkamp.*	2e » 2e » Soerakarta.	26 Nov. 1874
80	*W. F. Commerell.*	2e » 1e » Padang.	16 Maart 1874
81	*W. Teunissen.*	1e » » Pekalongan.	19 Oct. 1874
82	*J. Uhl.*	4e » 2e » Samarang.	10 Maart 1874
83	*Mejufvrouw H. Sevensma.*	tijd. » » Pasoeroean.	2 April 1874
84	*A. Croes.*	3e » 2e » Djokdjokart.	9 » 1874
85	*W. F H. Bouhuijs.*	» » Muntok.	9 » 1874
86	*G. R Le Bruijn.*	3e » » Banda.	9 » 1874
87	*E. G. A. Taenzer.*	4e » » Amboina.	13 Junij 1874
88	*L. J. Westrik.*	» 1e » Djokdjokart	13 » 1874
89	*J. W. Spekschot.*	» » Palembang.	13 » 1874
90	*J. Verschuil.*	» » Serang.	13 » 1874
91	*G Warnar.*	2e » 3e » Batavia.	19 Oct. 1874
92	*A. Muijderman.*	3e » 2e » Samarang.	2 Nov. 1874
93	*D. Schoondermark.*	2e » » Tagal.	2 » 1874

Doorloopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.				Datum van benoeming.		
94	*Mejufvr. M. J. Hellendoorn.*	tijd. hulpond.		2e sch.	Batavia.	25	Nov.	1874
95	*B. IJspeert.*	2e	»	»	Probolinggo	19	Dec.	1874
96	*L. J. Idsinga.*	2e	»	3e »	Samarang.	19	»	1874
97	*L. van Leeuwen.*	3e	»	1e »	Soerakarta.	19	»	1874
			Kweekelingen.					
1	*W. Soselisa.*		School		Amboina.	28	Mei	1870
2	*R. A. H. Thierbach.*	3e	»		Samarang.	24	Oct.	1870
3	*J. E. E. Sijnja.*	3e	»		Batavia.	4	April	1872
4	*A. J. W. Gossow.*	1e	»		Batavia.	23	Aug.	1872
5	*C. A. Haertlein.*	2e	»		Batavia.	11	April	1873
6	*H. F. Neumann.*		»		Ambarawa.	27	Nov.	1873
7	*Mejufvr. M. L. van Riet.*	2e	»		Batavia.	30	April	1874
8	*Mejufvr. L. Heijneman.*	4e	»		Batavia.	29	Mei	1874
9	*C. L. Burgemeestre.*		»		Cheribon.	8	Aug.	1874
10	*Mejufvr. A. P. Frölich.*		»		Meester-Cornelis.	27	»	1874
11	*J. W. F. Erdtsieck*	3e	»		Batavia.	25	»	1874
12	*Mejufvr. C. C. van Emmerik.*	3e	»		Batavia.	31	»	1874
13	*Mejufvrouw S. Kleijkamp.*	4e	»		Batavia.	31	»	1874
14	*J. C. W. Meijer.*		»		Pekalongan.	29	Sept.	1874

La. E.

Mutatien onder het onderwijzende personeel der openbare lagere scholen, gedurende het jaar 1874.

ONDERWIJZERS.

OVERLEDEN.

J. A. P. de Visser, laatst hoofdonderwijzer, met verlof in *Nederland.*

H. Plantema, laatst hoofdonderwijzer aan de school te *Cheribon.*

K. G. van Wijnen, laatst hoofdonderwijzer aan de school te *Malang.*

J. J. W. Abell, laatst 1e hulponderwijzer aan de school te *Pekalongan.*

P. H. A. Steenbeek, laatst hulponderwijzer aan de school te *Rembang.*

H. J. Bousema, laatst hulponderw. aan de school te *Palembang.*

EERVOL ONTSLAGEN:

a. Uit 's lands dienst.

C. F. Sloot, laatst hoofdonderwijzer met verlof in *Nederland.*

P. C. van Ghert, laatst 1e hulponderwijzer aan de 2e school te *Samarang.*

W. K. Enserinck, laatst hulponderwijzer aan de school te *Madioen.*

G. T. R. Portier, laatst 1e hulponderwijzer aan de 2e school te *Soerakarta.*

J. Bouwhuis, laatst hulponderwijzer met verlof in *Nederland.*

L. B. H. van Neck, als voren.

J. Akkersdijk, laatst 3e hulponderwijzer aan de 1e school te *Soerakarta*.

b. Wegens ziekte uit de betrekking.

M. J. J. op de Laeij, laatst 1e hulponderwijzer aan de school te *Bandjermasin*.

H. Kuchlin, laatst 1e hulponderwijzer aan de 5e school te *Soerabaja*.

OP VERZOEK EERVOL ONTHEVEN.

Mejufvr. *M. Spaanderman*, tijdelijk hulponderwijzeres aan de 2e school te *Batavia*.

Mejufvr. *M. R. Boon*, tijdelijk hulponderwijzeres aan de 1e school te *Samarang*.

OVERGEGAAN IN ANDERE BETREKKINGEN.

W. van der Lee, laatst hoofdonderwijzer aan de 1e school te *Soerakarta*, benoemd tot inspecteur in de 3e afdeeling.

D. A. P. Kock, laatst hoofdonderwijzer aan de school te *Muntok*, geplaatst bij het inlandsch onderwijs.

J. van Duijn, laatst hoofdonderwijzer aan de school te *Benkoelen*, als voren.

L. G. Bertsch, laatst 3e hulponderwijzer aan de 2e school te *Soerakarta*, als voren.

L. K. Harmsen, laatst hulponderwijzer aan de school te *Fort de Kock*, als voren.

C. J. van Haastert, laatst 3e hulponderwijzer aan de school te *Buitenzorg*, als voren.

H. G. Piekhaar, laatst 1e hulponderwijzer aan de school te *Salatiga*, geplaatst als zoutverkooppakhuismeester.

F. J. Muller, laatst hulponderwijzer, van verlof uit *Nederland* terug en geplaatst als griffier bij den landraad te *Pamakassan* (*Madura*).

MET VERLOF NAAR NEDERLAND :

J. A. Vermeulen, laatst hoofdonderwijzer aan de 2e school te *Djokdjokarta*.

F. L. H. Goossens, laatst hoofdonderwijzer aan de school te *Bandong*.

H. P. Julsing, laatst hoofdonderwijzer aan de school te *Serang*.

J. de Quant, laatst hoofdonderw. aan de school te *Salatiga*.

H. L. Berckenhoff, laatst hoofdonderwijzer aan de school te *Ngawi*.

A. M. van Schaik, laatst hoofdonderw. aan de school te *Tagal*.

D. Feikema, laatst hoofdonderw. aan de school te *Magelang*.

M. A. Terwen, laatst hoofdonderw. aan de school te *Pasoeroean*.

J. H. Roduner, laatst hoofdonderw. aan de school te *Ternate*.

D. A. de Hoog, laatst 1e hulponderwijzer aan de 2e school te *Djokdjokarta*.

J. B. Kampschuur, laatst 2e hulponderwijzer aan de school te *Malang*.

D. J. J. W. van Ardenne, laatst 2e hulponderwijzer aan de school te *Tagal*.

C. W. Mulder, laatst 3e hulponderwijzer aan de 3e school te *Samarang*.

IN DIENST GETREDEN :

G. A. Sedée of *Cedée*, onderw. ter beschikk. der Ind. Regering.

A. D. Holterman, » » » » » »

A. Baars, » » » » » »

H. P. F. Witkamp, onderw. ter beschikk. der Ind. Regering.
W. F. Commerell, » » » » » »
W. Teunissen, » » » » » »
H. J. Bousema, » » » » » »
J. Uhl, » » » » » »
A. Croes, » » » » » »
W. F. H. Bouhuijs, » » » » » »
G. R. Le Bruijn, » » » » » »
E. G. A. Taenzer, » » » » » »
L. J. Westrik, » » » » » »
J. W. Spekschot, » » » » » »
J. Verschuil, » » » » » »
G. Warnar, » » » » » »
A. Muijderman, » » » » » »
D. Schoondermark, » » » » » »
B. IJspeert, » » » » » »
L. J. Idsinga, » » » » » »
L. van Leeuwen, » » » » » »

VOORLOOPIG VOOR DEN TIJD VAN ÉÉN JAAR:

Mejufvr. *M. Spaanderman*, part. hulponderwijzeres.
» *H. Sevensma*. » »
» *M. R. Boon*, » »
» *M. J. Hellendoorn*, » »

AANGESTELD NA TERUGKEER VAN VERLOF:

A. F. Hillebrand, tot w^d^. hoofdonderwijzer aan de 1e school te *Soerakarta*.
W. H. Heijtman, onder ult^o^. 1874 nog niet herplaatst (1).
A. J. Gouka, tot hoofdonderw. aan de school te *Benkoelen*.

(1) In het begin van 1875 weder geplaatst.

KWEEKELINGEN.

EERVOL ONTSLAGEN:

C. C. van Helsdingen, kweekeling aan de school te *Ambon*.
C. H. L. Bloemhard, » » » » te *Indramajoe*.

IN DIENST GETREDEN:

Mejufvr. *M. L. van Riet*.
» *L. Heijnneman*.
C. L. Burgemeestre.
Mejufvr. *A. P. Frölich*.
J. W. F. Erdtsieck.
Mejufvr. *C. C. van Emmerik*.
» *S. Kleijkamp*.
J. C. W. Meijer.

§ VII. Getal en aard der leerlingen.

De hierachter gevoegde staten Las. F, G en H wijzen aan het getal kinderen van Europeanen en met dezen gelijkgestelden, gerangschikt naar hunnen leeftijd, die onder ultimo December 1874 de lagere scholen in *Nederlandsch-Indie* bezochten.

Blijkens staat La. F was het aantal leerlingen op de openbare scholen 5220 (3302 jongens en 1918 meisjes) tegen 4929 onder ultimo 1873 (3176 jongens en 1753 meisjes), hetgeen dus eene vermeerdering aanwijst van 291 leerlingen (126 jongens en 165 meisjes).

Het aantal leerlingen op de bijzondere scholen (staat La. G) bedroeg 2002 (681 jongens en 1321 meisjes), tegen 2029 onder ultimo 1873 (699 jongens en 1330 meisjes), dus 27 leerlingen (18 jongens en 9 meisjes) minder.

Staat La. H geeft eene aantooning van het aantal kinderen, op ultimo December 1874 op al de lagere scholen, zoo openbare als bijzondere, aanwezig. Het totaal cijfer bedroeg 7222 (3983 jongens en 3239 meisjes), tegen 6958 onder ultimo 1873 (3875 jongens en 3083 meisjes).

In de verhouding van het aantal jongens tot dat der meisjes, zoo op de openbare als op de bijzondere scholen, kwam weinig verandering.

De volgende staten L^{as}. J en K bevatten schoolsgewijze opgaven omtrent het onderwijzend personeel en de leerlingen aan de openbare en bijzondere scholen in *Nederlandsch-Indie* onder ultimo December 1874.

Aan de openbare scholen is, ongerekend de kweekelingen, door 175 onderwijzers aan 5609 kinderen onderwijs gegeven, zijnde gemiddeld 1 onderwijzer op 32 kinderen, eene ver-

houding ongunstiger dan in 1873, toen gemiddeld 1 onderwijzer tegenover 30 kinderen stond.

Gebrek aan onderwijzend personeel, waarmede men gedurende 1874 te worstelen had, zoodat dit geen gelijken tred hield met de toeneming van het aantal leerlingen, was oorzaak van deze minder gunstige verhouding.

Onder de 5609 scholieren bevonden zich 389 kinderen van Inlanders en vreemde oosterlingen, zijnde 5 minder dan in 1873.

Het aantal niet betalende leerlingen was met 269 toegenomen, welk getal in 1873 596 bedroeg. Het totaal cijfer der gratis leerlingen was op ultimo 1874 3144, tegen 2875 op ultimo 1873.

Het aantal leerlingen der laagste en midden klasse vermeerderde respectivelijk met 149 en 173, dat der hoogste klasse verminderde daarentegen met 36.

Die vermindering moet alleen daaraan worden toegeschreven, dat de hand werd gehouden aan het aangenomen beginsel, om geen kinderen tot de hoogste klasse te bevorderen, dan die door aanleg en ontwikkeling vatbaar waren, om het onderwijs in die klasse met vrucht te kunnen volgen.

In het schoolverzuim viel weder eenige verbetering waar te nemen. Bedroeg in 1873 het aantal verzuimde schooldagen gemiddeld per kind 29, in 1874 was dat cijfer 27.

2390 leerlingen verlieten de scholen, waaronder 249 die al de vakken van het gewoon lager onderwijs hadden doorloopen.

Blijkens staat La. K werd op de bijzondere scholen door 86 onderwijzers en onderwijzeressen (de kweekelingen hieronder niet begrepen) aan 2028 kinderen onderwijs gegeven, zijnde gemiddeld 1 onderwijzer op bijna 25 kinderen, eene verhouding iets gunstiger dan in 1873, toen die 1 op 26 was.

Van de 2028 leerlingen waren in de hoogste klasse 440; in de middenklasse 725 en in de laagste klasse 863. Die cijfers bedroegen in 1873 respectivelijk 421, 770 en 842.

Het aantal verzuimde schooldagen kon niet volledig worden opgegeven, omdat bij een groot aantal scholen daarvan geen aanteekening was gehouden.

Voor zoover daarvan opgaven zijn ontvangen, verlieten 98 leerlingen de school, na al de vakken te hebben doorloopen en 377 om verschillende andere redenen. Eene vergelijking van die cijfers met die over 1873 kon niet plaats hebben om de onvolledigheid der gegevens, daar van 4 scholen geene opgaven zijn ontvangen.

Onder ultimo December 1874 bedroeg het aantal inlandsche scholieren en met dezen gelijkgestelden 26, tegen 5 in het voorgaande jaar.

---

§ VIII. Onderwijzerswoningen, schoollokalen, schoolmeubelen en leermiddelen.

De Gouvernements onderwijzerswoningen verkeerden over het algemeen in goeden staat. Die te *Sitoebondo* onderging eene belangrijke verbetering, terwijl die te *Padang-Pandjang* in reparatie was.

De verbouwing van het lokaal der 1e lagere school te *Samarang* had in den loop van het jaar plaats. Dat lokaal kan nu doelmatig ingerigt genoemd worden.

De nieuwe schoollokalen te *Djokdjokarta* waren in de maand November afgewerkt; vooral dat der 2e school beantwoordt aan billijke eischen.

Een der lokalen van het ontruimde fort te *Bojolali* werd tot school ingerigt.

De lokalen van de 4e school te *Soerabaja* en van de school te *Sitoebondo* werden vergroot en verbeterd.

De gelden voor den opbouw van nieuwe schoollokalen te *Ngawi* en te *Bandjermasin* toegestaan, waren onder ultimo December 1874 nog niet verbruikt.

Voorstellen waren aanhangig of zouden gedaan worden tot het bouwen van nieuwe en het vergrooten en verbeteren van bestaande schoollokalen.

De lokalen van vele bijzondere scholen konden niet op doelmatigheid roemen, noch verkeerden allen in goeden staat.

Het meubilair en de leermiddelen waren op de openbare scholen, behoudens enkele uitzonderingen, in goeden staat.

---

§ IX. Kosten van het openbaar lager onderwijs.

Het volgende staatje toont aan de ontvangsten en uitgaven, het openbaar lager onderwijs betreffende, zoomede de gemiddelde kosten voor elken leerling.

Ontvangsten en uitgaven, ten behoeve van het openbaar lager onderwijs gedurende het jaar 1874.

JAREN.	UITGAVEN.		ONTVANGSTEN.	VERSCHIL.	AANTAL LEERLINGEN.	GEMIDDELDE KOSTEN PER LEERLING.	*Aanmerkingen.*
1874	Aan tractementen, meubilair, leermiddelen en verdere onkosten	*f* 540795.—					
»	Huishuur-indemniteit aan onderwijzers en inhuur van lokalen	» 105010.—					
»	Nieuwe werken en reparatiën aan gebouwen.	» 35137.48⁵					
	Totaal . . .	*f* 680942,48⁵	*f* 113494.87⁵	*f* 567447.61	5609	*f* 101.17	
1873		» 741763.50⁵	» 109985.40⁵	» 631778.10	5323	» 118.68	

La. F.

STAAT van den ouderdom der kinderen van Europeanen en met dezen gelijkgestelden, die onder ultimo December 1874 de openbare lagere scholen in Nederlandsch-Indië bezochten.

GEWESTEN.	6 jaar.		7 jaar.		8 jaar.		9 jaar.		10 jaar.		11 jaar.		12 jaar.		13 jaar.		14 jaar.		15 jaar.		16 jaar.		Totaal.		TOTAAL GENERAAL.
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	
Bantam	1	—	3	2	3	4	5	1	4	1	2	2	5	3	3	2	1	1	3	1	—	—	30	17	47
Batavia	44	27	66	40	74	55	76	59	70	66	74	32	76	40	53	30	44	9	24	1	13	—	614	359	973
Preanger-Regentschappen	—	2	3	5	4	2	6	3	—	3	4	3	2	1	1	—	2	—	—	—	—	—	22	19	41
Krawang	1	—	—	2	3	—	2	1	2	—	—	1	2	2	2	—	1	1	—	1	—	—	13	8	21
Cheribon	3	4	5	5	8	10	6	6	8	7	7	3	5	8	8	2	5	1	6	—	1	—	62	46	108
Tagal	5	—	5	6	6	3	4	3	6	8	5	6	5	7	7	—	3	—	6	—	—	—	52	33	85
Pekalongan	1	1	4	3	5	—	2	2	10	4	9	3	3	4	2	3	4	2	3	—	2	—	45	22	67
Samarang	31	17	54	27	59	47	63	39	49	27	56	20	57	15	59	17	41	6	23	—	7	—	499	215	714
Japara	2	2	5	1	2	—	3	4	2	4	5	4	2	4	2	—	2	—	2	—	—	—	27	19	46
Rembang	2	1	2	4	9	7	7	8	10	4	8	8	2	3	2	3	4	2	2	—	—	—	48	40	88
Soerabaja	23	16	46	34	44	26	61	31	51	26	32	20	56	23	26	10	28	6	16	1	2	—	385	193	578
Pasoeroean	8	6	17	8	18	6	10	9	15	10	14	12	9	6	15	3	7	3	10	1	6	—	129	64	193
Probolinggo	2	2	3	1	7	5	7	2	8	5	7	—	5	2	2	2	4	—	—	—	—	—	45	19	64
Bezoeki	1	—	2	1	5	2	3	3	5	2	—	3	3	—	4	—	1	—	—	—	—	—	24	11	35
Banjoewangi	1	2	2	1	4	3	1	3	2	3	1	1	1	5	—	1	—	—	1	—	1	—	14	19	33
Kediri	2	—	5	4	5	4	6	1	4	5	2	3	8	3	3	1	—	—	1	—	—	—	36	21	57
Madioen	9	3	2	5	2	5	4	5	3	2	3	3	6	—	6	1	2	—	2	—	—	—	39	24	63
Soerakarta	7	2	10	15	23	20	22	14	20	23	18	17	19	16	21	7	15	3	10	—	2	—	167	117	284
Djokdjokarta	13	6	18	3	21	9	12	5	18	6	9	6	16	4	11	1	5	1	2	—	2	—	127	41	168
Kadoe	2	2	5	2	3	6	3	3	3	3	5	5	3	1	5	3	3	—	4	—	1	—	37	25	62
Bagelen	4	3	13	7	7	9	6	7	4	6	11	8	7	8	5	1	4	1	—	—	1	—	62	50	112
Banjoemas	5	1	5	9	6	4	4	3	7	4	8	6	4	2	4	3	2	—	7	—	—	—	52	32	84
Madura	—	—	3	6	4	3	8	8	5	5	4	2	7	5	2	2	2	—	1	—	1	—	37	31	68
Sumatra's Westkust	17	10	26	15	31	22	19	20	18	21	17	16	19	8	12	3	12	2	9	—	5	—	185	117	302
Benkoelen	2	—	2	4	3	2	3	2	1	1	1	2	1	4	1	1	1	1	—	—	—	—	15	17	32
Palembang	2	—	5	3	3	1	4	5	3	3	2	4	1	1	—	3	2	—	2	—	—	—	24	20	44
Lampongsche Districten	1	2	3	1	—	1	—	—	2	1	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	7	6	13
Banka	2	4	3	6	1	2	1	2	1	2	1	2	1	3	1	2	—	—	—	—	—	—	11	23	34
Riouw	2	4	5	—	2	2	1	2	—	3	3	—	3	1	1	—	1	—	2	—	—	—	20	12	32
Wester-Afdeeling van Borneo	2	1	4	1	1	4	—	1	3	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	12	9	21
Zuider- en Ooster-Afdeeling van Borneo	10	7	4	5	11	7	6	3	5	1	5	3	3	4	1	1	4	1	3	1	—	—	52	33	85
Celebes en onderhoorigheden	9	10	16	19	12	19	28	12	19	16	21	12	9	11	8	4	13	4	14	1	3	—	152	108	260
Menado	4	1	7	2	6	7	6	4	3	5	4	8	7	3	3	4	4	1	1	—	1	—	46	35	81
Ternate	1	—	5	7	3	3	6	2	8	6	11	5	4	1	8	—	8	1	1	—	1	—	56	25	81
Amboina	10	7	11	9	21	9	20	13	13	15	6	10	8	9	18	5	12	3	10	—	8	—	137	80	217
Timor	2	3	2	2	3	—	2	1	4	1	2	—	3	—	—	1	1	—	—	—	—	—	19	8	27
Totaal	231	146	371	265	419	309	417	287	386	299	357	231	364	209	296	116	239	49	165	7	57	—	3302	1918	5220
In 1873	224	174	325	238	424	293	384	269	394	233	335	194	339	171	299	131	229	37	158	12	65	1	3176	1753	4929
Vermeerdering	7	—	46	27	—	16	33	18	—	66	22	37	25	38	—	—	10	12	7	—	—	—	126	165	291
Vermindering	—	28	—	—	5	—	—	—	8	—	—	—	—	—	3	15	—	—	—	5	8	1	—	—	—

La. G.

STAAT van den ouderdom der kinderen van Europeanen en met dezen gelijkgestelden, die onder ultimo December 1874 de bijzondere lagere scholen in Nederlandsch-Indië bezochten.

GEWESTEN.	6 jaar.		7 jaar.		8 jaar.		9 jaar.		10 jaar.		11 jaar.		12 jaar.		13 jaar.		14 jaar.		15 jaar.		16 jaar.		Totaal.		TOTAAL GENERAAL.
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	
Batavia	41	41	26	48	39	55	27	59	46	56	35	65	55	58	61	65	34	44	14	36	13	31	391	558	949
Preanger-Regentschappen	—	—	—	—	1	1	1	1	2	—	1	—	1	—	—	1	1	—	2	—	—	—	9	3	12
Samarang	5	5	8	11	10	38	7	33	6	29	16	25	10	35	12	37	9	26	8	47	14	43	105	329	434
Soerabaja	5	13	9	28	11	24	13	39	15	39	20	33	24	33	21	27	18	31	10	17	6	8	152	292	444
Pasoeroean	2	2	3	1	3	1	—	13	—	7	—	4	—	13	—	5	—	8	—	3	—	1	8	58	66
Djokdjokarta	—	4	—	5	—	9	—	1	—	5	—	2	—	6	—	5	—	4	—	2	—	—	—	43	43
Soerakarta	—	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	3	—	2	—	2	—	1	—	3	—	14	—	14
Sumatra's Westkust	1	1	—	1	1	—	—	2	—	4	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	2	10	12
Amboina	—	3	—	1	—	1	—	2	—	2	—	3	—	3	—	3	—	5	—	4	—	1	—	28	28
Totaal	54	69	46	95	66	129	50	150	69	142	72	132	93	148	96	145	64	118	35	109	36	84	681	1321	2002
In 1873	45	88	70	94	81	109	92	134	73	132	79	167	84	159	52	137	50	135	40	103	33	72	699	1330	2029
Vermeerdering	9	—	—	1	—	20	—	16	—	10	—	—	9	—	44	8	14	—	—	6	3	12	—	—	—
Vermindering	—	19	24	—	15	—	42	—	4	—	7	35	—	11	—	—	—	17	5	—	—	—	18	9	27

AANMERKINGEN. In de overige gewesten van Nederlandsch-Indië bevinden zich geene bijzondere scholen.

La. H.

STAAT van den ouderdom der kinderen van Europeanen en met dezen gelijkgestelden, die onder ultimo December 1874 de openbare en bijzondere lagere scholen in Nederlandsch-Indië bezochten.

GEWESTEN.	6 jaar.		7 jaar.		8 jaar.		9 jaar.		10 jaar.		11 jaar.		12 jaar.		13 jaar.		14 jaar.		15 jaar.		16 jaar.		Totaal.		TOTAAL GENERAAL.
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	
Bantam	1	—	3	2	3	4	5	1	4	1	2	2	5	3	3	2	1	1	3	1	—	—	30	17	47
Batavia	85	68	92	88	113	110	103	118	116	122	109	97	131	98	114	95	78	53	38	37	26	31	1005	917	1922
Preanger-Regentschappen	—	2	3	5	5	3	7	4	2	3	5	3	3	1	1	1	3	—	2	—	—	—	31	22	53
Krawang	1	—	—	2	3	—	2	1	2	—	—	1	2	2	2	—	1	1	—	1	—	—	13	8	21
Cheribon	3	4	5	5	8	10	6	6	8	7	7	3	5	8	8	2	5	1	6	—	1	—	62	46	108
Tagal	5	—	5	6	6	3	4	3	6	8	5	6	5	7	7	—	3	—	6	—	—	—	52	33	85
Pekalongan	1	1	4	3	5	—	2	2	10	4	9	3	3	4	2	3	4	2	3	—	2	—	45	22	67
Samarang	36	22	62	38	69	85	70	72	55	56	72	45	67	50	71	54	50	32	31	47	21	43	604	544	1148
Djapara	2	2	5	1	2	—	3	4	2	4	5	4	2	4	2	—	2	—	2	—	—	—	27	19	46
Rembang	2	1	2	4	9	7	7	8	10	4	8	8	2	3	2	3	4	2	2	—	—	—	48	40	88
Soerabaja	28	29	55	62	55	50	74	70	66	65	52	53	80	56	47	37	46	37	26	18	8	8	537	485	1022
Pasoeroean	10	8	20	9	21	7	10	22	15	17	14	16	9	19	15	8	7	11	10	4	6	1	137	122	259
Probolinggo	2	2	3	1	7	5	7	2	8	5	7	—	5	2	2	2	4	—	—	—	—	—	45	19	64
Besoeki	1	—	2	1	5	2	3	3	5	2	—	3	3	—	4	—	1	—	—	—	—	—	24	11	35
Banjoewangi	1	2	2	1	4	3	1	3	2	3	1	1	1	5	—	1	—	—	1	—	1	—	14	19	33
Kediri	2	—	5	4	5	4	6	1	4	5	2	3	8	3	3	1	—	—	1	—	—	—	36	21	57
Madioen	9	3	2	5	2	5	4	5	3	2	3	3	6	—	6	1	2	—	2	—	—	—	39	24	63
Soerakarta	7	2	10	15	24	20	24	14	20	23	18	17	22	16	23	7	17	3	11	—	5	—	181	117	298
Djokdjokarta	13	10	18	8	21	18	12	6	18	11	9	8	16	10	11	6	5	5	2	2	2	—	127	84	211
Kadoe	2	2	5	2	3	6	3	3	3	3	5	5	3	1	5	3	3	—	4	—	1	—	37	25	62
Bagelen	4	3	13	7	7	9	6	7	4	6	11	8	7	8	5	1	4	1	—	—	1	—	62	50	112
Banjoemas	5	1	5	9	6	4	4	3	7	4	8	6	4	2	4	3	2	—	7	—	—	—	52	32	84
Madura	—	—	3	6	4	3	8	8	5	5	4	2	7	5	2	2	2	—	1	—	1	—	37	31	68
Sumatra's Westkust	18	11	26	16	32	22	19	22	18	25	17	16	19	8	12	5	12	2	9	—	5	—	187	127	314
Benkoelen	2	—	2	4	3	2	3	2	1	1	1	2	1	4	1	1	1	1	—	—	—	—	15	17	32
Palembang	2	—	5	3	3	1	4	5	3	3	2	4	1	1	—	3	2	—	2	—	—	—	24	20	44
Lampongsche Districten	1	2	3	1	—	1	—	—	2	1	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	7	6	13
Banka	2	4	3	6	1	2	1	2	1	2	1	2	1	3	1	2	—	—	—	—	—	—	11	23	34
Riouw	2	4	5	—	2	2	1	2	—	3	3	—	3	1	1	—	1	—	2	—	—	—	20	12	32
Wester-Afdeeling van Borneo	2	1	4	1	1	4	—	1	3	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	12	9	21
Zuider- en Ooster-Afdeeling van Borneo	10	7	4	5	11	7	6	3	5	1	5	3	3	4	1	1	4	1	3	1	—	—	52	33	85
Celebes en onderhoorigheden	9	10	16	19	12	19	28	12	19	16	21	12	9	11	8	4	13	4	14	1	3	—	152	108	260
Menado	4	1	7	2	6	7	6	4	3	5	4	8	7	3	3	4	4	1	1	—	1	—	46	35	81
Ternate	1	—	5	7	3	3	6	2	8	6	11	5	4	1	8	—	8	1	1	—	1	—	56	25	81
Amboina	10	10	11	10	21	10	20	15	13	17	6	13	8	12	18	8	12	8	10	4	8	1	137	108	245
Timor	2	3	2	2	3	—	2	1	4	1	2	—	3	—	—	1	1	—	—	—	—	—	19	8	27
Totaal	285	215	417	360	485	438	467	437	455	441	429	363	457	357	392	261	303	167	200	116	93	84	3983	3239	7222
In 1873	269	262	395	332	505	402	476	403	467	365	414	361	423	330	351	268	279	172	198	115	98	73	3875	3083	6958
Vermeerdering	16	—	22	28	—	36	—	34	—	76	15	2	34	27	41	—	24	—	2	1	—	11	108	156	264
Vermindering	—	47	—	—	20	—	9	—	12	—	—	—	—	—	—	7	—	5	—	—	5	—	—	—	—

La. I.

STAAT van het onderwijzend personeel en van de leerlingen aan de openbare lagere scholen in Nederlandsch-Indië, onder ultimo December 1874.

SCHOLEN.	Aantal: Hoofdonderwijzers.	Aantal: Hulponderwijzers.	Aantal: Kweekelingen.	Getal leerlingen onder: Ultimo December 1873.	Ultimo December 1874: Jongens.	Ultimo December 1874: Meisjes.	Ultimo December 1874: Totaal.	Waarvan: Inlanders en vreemde oosterlingen.	Waarvan: Gratis leerlingen.	Getal leerlingen in de: Laagste klasse.	Midden klasse.	Hoogste klasse.	Totaal verzuimde schooldagen in het jaar.	Gemiddeld per kind.	Getal leerlingen die de school verlieten: Na al de vakken te hebben doorloopen.	Om verschillende redenen.	AANMERKINGEN.
1e Inspectie-Afdeeling.																	
Batavia 1e school	1	4	1	179	113	50	163	—	2a	74	67	22	3645	22	17	105	
Batavia 2e »	1	4b	2c	201	158	60	218	15	149	98	81	39	6370	29	6	55	
Batavia 3e »	1	4	1d	189	103	97	200	—	144	115	48	37	4653	23	20	77	
Batavia 4e »	1	2	2e	89	76	45	121	3	74	61	49	11	4810	40	3	40	
Batavia 5e »	1	2	1	102	72	40	112	3	78	43	57	12	6147	55	8	22	
Meester-Cornelis	1	1	1f	57	50	34	84	2	45	46	30	8	1640	20	3	34	
Buitenzorg	1	2	—	120	73	36	109	11	68	57	40	12	3589	33	9	52	
Poerwakarta	1	—	—	21	13	8	21	—	7	7	6	8	276	13	3	11	
Bandong	1	—	—	37	22	19	41	—	24	27	14	—	973	24	—	10	
Cheribon	1	2	1	72	50	41	91	2	53	38	35	18	5964	66	6	25	
Indramajoe	1	—	1	16	18	5	23	4	2	8	12	3	310	14	2	7	
Serang	1	1	—	47	32	17	49	2	26	28	19	2	1076	22	—	11	
Telok-Betong	1	—	—	15	13	7	20	7	1	13	5	2	g	—	—	10	
Benkoelen	1	1	—	43	19	17	36	4	23	16	20	—	1278	35	—	22	
Padang, 1e school	1	2	—	64	54	33	87	—	—	45	33	9	1575	18	8	22	
Id. 2e »	1	3	—	156	98	58	156	5	129	87	48	21	4993	32	9	47	
Fort de Kock	1	1	—	38	18	17	35	—	23	14	17	4	680	19	2	20	
Padang Pandjang	1	—	—	36	20	9	29	—	15	15	8	6	786	27	2	20	
Muntok	1	1	—	35	15	24	39	5	5	23	5	11	354	9	—	10	
Palembang	1	1	—	54	25	20	45	1	23	22	21	2	1001	22	—	22	
Riouw	1	—	—	17	20	12	32	—	11	17	14	1	288	9	3	2	
Pontianak	1	—	—	25	19	3	22	1	11	17	5	—	392	18	—	19	
Totaal	22	31	10	1613	1081	652	1733	65	913	871	634	228	50800	30h	101	643	
2e Inspectie-Afdeeling.																	
Samarang, 1e school	1	4	1	143	122	43	165	8	2	86	63	16	3436	21	3	67	
» 2e »	1	4	—	174	145	72	217	7	184	145	59	13	4415	20	—	60	
» 3e »	1	3	—	160	123	51	174	—	158	127	44	3	4530	26	—	113	
Salatiga	1	2	—	99	84	25	109	7	62	66	31	12	2254	21	1	52	
Ambarawa	1	1	1	74	51	24	75	4	46	48	25	2	2249	30	1	61	
Tagal	1	2	—	88	52	33	85	—	61	38	33	14	2159	25	7	27	
Pekalongan	1	2	1	67	46	22	68	1	53	24	33	11	1182	16	3	22	
Djapara	1	—	—	33	24	6	30	11	17	18	12	—	875	29	—	9	
Pati	1	—	—	34	15	13	28	1	22	17	11	—	1453	51	—	15	
Rembang	1	1	—	56	41	30	71	6	48	41	28	2	970	14	—	16	
Toeban	1	—	—	31	20	10	30	7	7	14	12	4	522	17	1	7	
Banjoemas	1	—	—	28	22	12	34	3	17	21	10	3	607	18	—	11	
Tjilatjap	1	—	—	36	23	15	38	5	22	26	9	3	1072	28	1	21	
Poerbolinggo	1	—	—	31	15	5	20	—	15	12	7	1	922	46	5	11	
Poerworedjo	1	2	—	104	54	34	88	2	78	62	18	8	2079	24	—	75	
Wonosobo	1	1	—	43	23	16	39	13	14	30	9	—	1058	27		22	
Magelang	1	1	—	58	41	25	66	4	34	34	27	5	1125	18	2	21	
Djokdjokarta, 1e school	1	1	—	51	56	11	67	4	—	41	21	5	1583	24	5	21	
» 2e »	1	3	—	134	75	30	105	—	94	66	34	5	3797	37	—	64	
Soerakarta 1e »	1	3	—	125	64	55	119	2	—	54	57	8	4191	35	12	54	
» 2e »	1	3	—	116	67	39	106	—	81	68	32	6	4693	44	5	52	
Klaten	1	—	—	19	16	9	25	—	11	16	9	—	493	19	1	10	
Bojolali	1	—	—	—	22	14	36	—	15	21	13	2	331	10	—	5	
Madioen	1	—	—	33	19	7	26	9	6	12	14	—	518	19	—	20	
Ngawi	1	—	—	31	31	17	48	2	34	34	13	1	883	19	—	18	
Kediri	1	1	—	61	44	21	65	8	36	41	20	4	1438	22	6	11	
Bandjermasin	1	2	—	93	55	33	88	3	64	53	25	10	2314	26	—	47	
Totaal	27	36	3	1922	1350	672	2022	107	1181	1215	669	138	51149	25	53	912	
3e Inspectie-Afdeeling.																	
Soerabaja, 1e school	1	2	—	83	76	14	90	2	1	44	32	14	1988	22	14	65	
» 2e »	1	3	—	134	89	68	157	—	98	62	61	34	3624	23	6	59	
» 3e »	1	2	—	102	64	27	91	1	75	52	34	5	4183	46	4	55	
» 4e »	1	—	—	45	37	26	63	—	36	32	20	11	935	15	3	15	
» 5e »	1	2	—	103	75	28	103	—	63	45	48	10	1968	19	6	41	
Grissee	1	1	—	46	30	17	47	1	38	27	16	4	2751	58	4	14	
Modjokerto	1	1	—	51	23	13	36	5	11	21	14	1	1116	31	—	24	
Pamakasan	1	—	—	20	17	13	30	3	17	18	12	—	445	15	—	7	
Sumanap	1	—	—	33	22	19	41	—	33	25	16	—	965	24	1	9	
Pasoerocan	1	3a	—	156	109	42	151	10	79	65	61	25	4910	32	5	51	
Malang	1	1	—	70	43	22	65	13	35	38	26	1	2146	33	1	29	
Probolinggo	1	1	—	64	45	19	64	—	43	25	32	7	2418	37	—	24	
Besoeki	1	—	—	30	13	5	18	4	6	6	12	—	816	45	—	18	
Situebondo	1	—	—	32	25	6	31	10	13	15	13	3	1195	38	—	8	
Banjoewangi	1	1	—	37	16	19	35	2	22	16	15	4	1437	41	2	6	
Makassar, 1e school	1	2	—	65	45	28	73	9	2	30	26	17	1130	15	3	16	
» 2e »	1	2	—	123	70	53	123	6	96	62	47	14	2724	22	3	28	
Maros	1	—	—	19	13	5	18	4	12	14	2	2	802	44	1	4	
Bonthain	1	1	—	45	30	18	48	4	36	22	20	6	837	17	1	10	
Bima	1	—	—	—	17	5	22	1	22	22	—	—	1145	52	—	—	
Menado	1	2	—	114	79	37	116	35	46	63	44	9	2673	23	4	27	
Amboina	1	4	1	169	115	58	173	50	114	99	52	22	4043	23	18	23	
Neira	1	3	—	114	82	47	129	35	60	67	53	9	3840	29	4	30	
Ternate	1	2	—	100	74	26	100	19	72	52	29	19	1998	20	15	14	
Koepang	1	1	—	33	22	8	30	3	20	16	11	3	747	25	—	9	
Totaal	25	34	1	1788	1231	623	1854	217	1050	938	696	220	50836	27	95	586	
Recapitulatie.																	
1e Inspectie-Afdeeling	22	31	10	1613	1081	652	1733	65	913	871	634	228	50800	30	101	643	
2e » »	27	36	3	1922	1350	672	2022	107	1181	1215	669	138	51149	25	53	912	
3e » »	25	34	1	1788	1231	623	1854	217	1050	938	696	220	50836	27	95	586	
Totaal	74	101	14	—	3662	1947	5609	389	3144	3024	1999	586	152785	27	249	2041	
In 1873	72	107	8	5323	3539	1784	5323	394	2875	2875	1826	622	155830	29	219	1927	
Vermeerdering	2	—	6	—	123	163	286	—	269	149	173	—	—	—	30	214	
Vermindering		6	—	—	—	—	—	5	—	—	—	36	3045	2	—	—	

a. Kinderen van den hoofdonderwijzer.
b. Waaronder één hulponderwijzeres.
c. Waaronder één vrouwelijke.
d. Vrouwelijke kweekeling.
e. Vrouwelijke kweekelingen.
f. Vrouwelijke kweekeling.
g. Geen aanteekening gehouden.
h. Berekend over 1713 kinderen daar de opgaaf van de school te *Telok-Betong* ontbreekt.

a. Waaronder één hulponderwijzeres.

NB. De verschillen tusschen deze totalen en die voorkomende in het Koloniaal verslag over 1874, zijn het gevolg dat bij dat verslag voor de scholen in *Cheribon* de cijfers van 1873 zijn behouden, hetgeen een verschil geeft van 28 leerlingen, waaronder 5 inlanders.

La. K.

STAAT van het onderwijzend personeel en de leerlingen aan de bijzondere lagere scholen in Nederlandsch-Indië, onder ultimo December 1874.

SCHOLEN.		Aantal						Getal leerlingen onder				Waarvan Inlanders en vreemde oosterlingen.	Getal leerlingen in de			Verzuimde schooldagen.		Getal leerlingen die in den loop van het jaar de school verlieten.		*AANMERKINGEN.*
						Kweekelingen.			Ultimo December 1874.											
Waar.	Van wien.	Hoofdonderwijzers.	Hoofdonderwijzeressen.	Hulponderwijzers.	Hulponderwijzeressen.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Ultimo December 1873.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.		Laagste klasse.	Midden klasse.	Hoogste klasse.	Totaal in het jaar.	Gemiddeld per kind.	Na al de vakken te hebben doorloopen.	Om verschillende redenen.	
1e Inspectie-Afdeeling.																				
Batavia	R. J. L. Weijhenke	1	—	5	—	—	—	172	166	—	166		46	60	60	Niet opgegeven.		Niet opgegeven.		*a.* Behalve de heer *Harthoorn*, nog twee onderwijzers externes in onderscheidene vakken.
»	C. J. Kok de Jong	1	—	5	—	—	—	113	121	—	121	1	39	39	43	id.	id.	52	21	
»	Ursulinen (Weltevreden)	—	1	—	8	—	—	219	16	207	223	2	104	94	25	1273	6	4	58	*b.* Een onderwijzer externe in rekenen en Nederlandsche taal.
»	» (Noordwijk)	—	1	—	6	—	—	97	—	84	84	—	40	37	7	290	3	8	30	
»	Mej. v. d. Plaats	—	1	—	3	—	—	90	11	78	89	—	42	31	16	Niet opgegeven.		Niet opgegeven.		
»	Mevr. Harthoorn	—	1	*a*	—	—	1	56	4	42	46	—	11	19	16	id.	id.	4	27	*c.* Aan de Rehoboth-school wordt onderwijs gegeven, krachtens artikel 6 *c* van Staatsblad 1868 no. 81.
»	» Benier	—	1	*b*	—	—	1	37	8	27	35	—	24	9	2	106	3	—	1	
»	» Cramer	—	1	—	—	—	—	—	2	11	13	—	4	3	6	Niet opgegeven.		—	1	
»	Parapattan Weeshuissch.	1	—	—	—	2	—	74	27	41	68	—	24	22	22	id.	id.	Niet opgegeven.		
Meester-Cornelis	J. Prikken	1	—	1	—	—	—	—	29	—	29	—	7	12	10	id.	id.	—	1	*d.* In dit getal zijn begrepen de 33 en 70 leerlingen der opgeheven scholen van *Nanning* en *Prikken* en van mejufvrouw *Begemann*.
» »	Mejn. Tak	—	2	—	1	—	1	—	4	59	63	—	17	26	20	id.	id.	—	1	
»	Rehobothschool	1 *c*	—	—	—	—	—	18	6	9	15	—	4	3	8	id.	id.	—	7	
Garoet	D. van Ham	1	—	1	—	—	—	—	23	5	28	16	11	13	4	id.	id.	—	6	
Padang	Mej. van Haastert	—	1	—	—	—	—	16	2	10	12	—	2	7	3	360	30	—	10	
	Totaal	6	9	12	18	2	3	995 *d*	419	573	992	19	375	375	242	—	—	68	163	
2e Inspectie-Afdeeling.																				
Samarang	Protest. Weeshuissch.	1	—	2	—	—	—	124	46	78	124	—	79	27	18	1992	16	—	15	*a.* In dit getal zijn begrepen de leerlingen der in den loop van 1874 opgeheven scholen van Mejufvrouwen *Hoen*, *Reijman* en *van der Noorda*, respectievelijk ten getale van 40, 46 en 10 leerlingen.
»	R. K. jongensschool	—	—	1	—	—	—	31	13	—	13	—	8	5	—	Geen opgave.		—	23	
»	R. K. meisjesschool	—	1	—	2	—	—	102	—	139	139	—	80	35	24	973	7	7	5	
»	A. Collings	1	—	—	—	—	—	28	12	13	25	—	13	5	7	492	20	—	15	
»	J. A. Kellenbag	1	—	1	—	—	—	23	36	—	36	2	11	13	12	193	5	2	1	
»	Mej. Schmitz	—	1	—	2	—	—	77	—	99	99	—	51	31	17	1454	15	—	29	
Djokdjokarta	» Willems	—	1	—	2	—	—	—	—	43	43	—	18	18	7	782	18	9	14	
Soerakarta	H. A. van Put	1	—	—	—	—	—	—	19	—	19	5	6	7	6	Geen opgave.		Geen opgave.		
	Totaal	4	3	4	6	—	—	481 *a*	126	372	498	7	266	141	91	—	—	18	102	
3e Inspectie-Afdeeling.																				
Soerabaja	W. P. Cranen	2	—	4	—	—	—	150	150	—	150	—	62	58	30	480	3	4	36	*a.* Als boven de 15, 20 en 12 leerlingen van de opgeheven scholen van Mej. *van Meeverden*, van Mevr. *Terwen* en van *A. Weber*.
»	Mej. Philipsen	—	4	—	2	—	—	225	—	225	225	—	105	90	30	800	4	4	30	
»	» Huijgens	—	2	—	1	—	—	44	—	51	51	—	17	19	15	973	19	—	25	
»	Mevr. Gersom	—	1	1	—	—	—	18	2	16	18	—	8	7	3	90	5	—	4	
Pasoerocan	» Wijsman	1	1	2	—	—	—	45	7	34	41	—	11	18	12	246	6	2	15	
»	Mej. Leefers	—	1	—	—	—	—	—	1	24	25	—	10	10	5	Geen opgave.		2	—	
Neira (Banda)	» Gosler	—	1	—	1	—	—	28	—	28	28	—	9	7	12	755	27	—	2	
	Totaal	3	10	7	4	—	—	557 *a*	160	378	538	—	222	209	107	—	—	12	112	
Recapitulatie.																				
1e Inspectie-Afdeeling		6	9	12	18	2	3	995	419	573	992	19	375	375	242	—	—	68	163	NB. Deze totalen verschillen eenigzins met die voorkomende in het Koloniaal verslag over 1874, door dien bij dat verslag het aantal leerlingen op de school te *Garoet* was opgebragt volgens eene opgaaf van September.
2e » »		4	3	4	6	—	—	481	126	372	498	7	266	141	91	—	—	18	102	
3e » »		3	10	7	4	—	—	557	160	378	538	—	222	209	107	—	—	12	112	
Totaal		13	22	23	28	2	3	2033	705	1323	2028	26	863	725	440	—	—	98	377	
In 1875		(*a*) 11	19	16	30	(*a*) 2	3	2033	701	1332	2033	5	842	770	421	—	—			
Vermeerdering		2	3	7	—	—	—	—	4	—	—	21	21	—	19	—	—			
Vermindering		—	—	—	2	—	—	—	—	9	5	—	—	45	—	—	—			

(*a*) In den staat La. K, behoorende bij het vorig verslag, zijn deze totalen opgegeven respektievelijk 12 en 1 te bedragen, welke vergissing is ntstaan door den aan het hoofd der school te *Bima* geplaatsten kweekeling abusievelijk onder de hoofdonderwijzers te rangschikken.